

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ મધ્યે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નંબર ૬૪૬૨ / ૨૦૧૬

સાથે

સિવિલ એપિલિકેશન નંબર ૧ / ૨૦૧૭ માં આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન

નંબર ૬૪૬૨ / ૨૦૧૬

સાથે

આર/લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૪૦૪ / ૨૦૧૬ માં સ્પેશિયલ સિવિલ

એપિલિકેશન નંબર ૬૪૬૨ / ૨૦૧૬

સાથે સિવિલ એપિલિકેશન નંબર ૨ / ૨૦૧૬ માં આર/લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ

નંબર ૪૦૪ / ૨૦૧૬

સાથે

આર/લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૪૦૫ / ૨૦૧૬ માં સ્પેશિયલ સિવિલ

એપિલિકેશન નંબર ૬૪૬૨ / ૨૦૧૬ સાથે સિવિલ એપિલિકેશન નંબર ૨ /
૨૦૧૬ માં આર/લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૪૦૫ / ૨૦૧૬

સાથે

આર/લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૬૨૨ / ૨૦૧૬ માં સ્પેશિયલ સિવિલ
એપિલિકેશન નંબર ૬૪૬૨ / ૨૦૧૬

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નંબર ૧૭૬૬૨ / ૨૦૧૪

સાથે

સિવિલ એપિલિકેશન નંબર ૧ / ૨૦૧૬ માં આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન
નંબર ૧૭૬૬૨ / ૨૦૧૪

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નંબર ૨૫૩૦ / ૨૦૧૧

સાથે

આર/સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલિકેશન નંબર ૭૯૨૮ / ૨૦૧૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર. સુભાષ રેડ્ડી સહી / -

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી વિપુલ એમ. પંચોલી સહી / –

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા.
૨	પત્રકારને રીફર કરવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું માન. ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	હા.

=====

કોપ લાઈફ ઇન્ડિયા અને અન્ય

વિરુદ્ધ

ભારત સંઘ અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નંબર ૬૪૬૨ / ૨૦૧૬

અરજદારો વતી: શ્રી પી. ચિદમ્બરમ, વરિષ્ઠ એડવોકેટ, શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ એડવોકેટ, શ્રી કેયુર ગાંધી અને શ્રી અનુજ ત્રિવેદી, એડવોકેટ્સ (નાણાવટી એસોસિએટ્સ વતી)

પ્રતિવાદી નંબર ૧ અને ૨ વતી: શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા અને શ્રી નિકુંજ કે. રાવલ, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૩ વતી: શ્રી એસ. એન. સોપારકર, વરિષ્ઠ એડવોકેટ, શ્રી વિમલ પટેલ અને શ્રી ધવલ શાહ, એડવોકેટ્સ

પ્રતિવાદી નંબર ૪ વતી: શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી એમ. એન.

મારફતિયા, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૫ વતી: સુશ્રી મનિષા લવકુમાર શાહ, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી સલિલ એમ. ઠાકોર, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૬ વતી: શ્રી પી. સી. કવીના, વરિષ્ઠ એડવોકેટ, શ્રી સુનીપ સેન અને શ્રી પી. પી. બનાજી, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૭ વતી: શ્રી અરૂણ નેહરા, એડવોકેટ, શ્રી સન કશ્યપ અને શ્રી મુકેશ ટી. મિશ્રા

સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નંબર ૨૫૩૦ / ૨૦૧૧

અરજદારો વતી: સુશ્રી મનિષા લવકુમાર શાહ, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી સલિલ એમ. ઠાકોર, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૧ અને ૨ વતી: શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા

પ્રતિવાદી નંબર ૩ થી ૮ વતી: શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી કેયુર ગાંધી, એડવોકેટ (નાણાવટી એસોસિએટ્સ વતી)

સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નંબર ૭૯૨૮ / ૨૦૧૧

અરજદારો વતી: સુશ્રી મનિષા લવકુમાર શાહ, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી સલિલ એમ. ઠાકોર, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૧ અને ૨ વતી: શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા

પ્રતિવાદી નંબર ૩ થી ૮ વતી: શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી કેયુર ગાંધી, એડવોકેટ

સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નંબર ૧૭૬૬૨ / ૨૦૧૪

અરજદારો વતી: સુશ્રી મનિષા લવકુમાર શાહ, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી સલિલ એમ.
ઠાકોર, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૧ અને ૨ વતી: શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલ ઓફ
ઇન્ડિયા

પ્રતિવાદી નંબર ૩ વતી: શ્રી એમ. એન. મારફતિયા, એડવોકેટ

લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૬૨૨ / ૨૦૧૬

અપીલકર્તાઓ વતી: શ્રી સુનીપ સેન, એડવોકેટ અને શ્રી પી. પી. બનાજી, એડવોકેટ
પ્રતિવાદી નંબર ૩ થી ૮ અને ૧૦ થી ૧૪ વતી: શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને
શ્રી કેયુર ગાંધી, એડવોકેટ (નાણાપટ્ટી એસોસિએટ્સ વતી)

પ્રતિવાદી નંબર ૧ (યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા) વતી: શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, આસિસ્ટન્ટ
સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા અને શ્રી નિકુંજ રાવલ, એડવોકેટ

લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૪૦૪ / ૨૦૧૬

અપીલકર્તાઓ વતી: શ્રી એસ. એન. સોપારકર, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી ધવલ શાહ,
એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૩ થી ૮ અને ૧૦ થી ૧૪ વતી: શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને
શ્રી કેયુર ગાંધી, એડવોકેટ (નાણાપટ્ટી એસોસિએટ્સ વતી)

પ્રતિવાદી નંબર ૧ (યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા) વતી: શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, આસિસ્ટન્ટ
સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા અને શ્રી પી. વાય. દિવ્યેશ્વર, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૧૫ વતી: શ્રી અરૂણ નેહરા, એડવોકેટ, શ્રી સન કશ્યપ અને શ્રી મુકેશ

ટી. મિશ્રા, એડવોકેટ

લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નંબર ૪૦૫ / ૨૦૧૬

અપીલકર્તાઓ વતી: સુશ્રી મનિષા લવકુમાર શાહ, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને શ્રી સલિલ
એમ. ઠાકોર, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૩ થી ૮ અને ૧૦ થી ૧૪ વતી: શ્રી મિહિર જોશી, વરિષ્ઠ એડવોકેટ અને
શ્રી કેયુર ગાંધી, એડવોકેટ (નાણાવટી એસોસિએટ્સ વતી)

પ્રતિવાદી નંબર ૧ (યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા) વતી: શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, આસિસ્ટન્ટ
સોલિસિટર જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા અને શ્રી નિકુંજ રાવલ, એડવોકેટ

પ્રતિવાદી નંબર ૧૫ વતી: શ્રી અરૂણ નેહરા, એડવોકેટ, શ્રી સન કશ્યપ, એડવોકેટ અને
શ્રી મુકેશ ટી. મિશ્રા, વરિષ્ઠ એડવોકેટ

=====

કોરમ: માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર. સુભાષ રેડ્ડી

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી વિપુલ એમ. પંચોલી

તારીખ: ૧૭/૧૦/૨૦૧૮

કોમન સી.એ.વી. ચુકાદો

(માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર. સુભાષ રેડ્ડી દ્વારા)

૧. કેસોના આ જૂથમાં, એકસમાન હકીકતોના આધારે વિચારણા માટેના મુદ્દાઓ સમાન
છે, આથી, સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલશ્રીઓની સંમતિથી તેમની સંયુક્તપણે

સુનાવણી કરવામાં આવી હતી અને આ સમાન ચુકાદા દ્વારા તેમનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. નિકાલના હેતુ માટે, અમે સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૬૪૬૨/૨૦૧૬ ની હકીકતો ધ્યાને લઈએ છીએ.

૨. સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૬૪૬૨/૨૦૧૬ માં રિટ અરજી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે જેમાં અરજદારોએ એવી પ્રાર્થના કરી છે કે કીટનાશક અધિનિયમ, ૧૯૬૮ ની જોગવાઈઓ હેઠળ રચાયેલી સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ – રજીસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ માર્ગદર્શિકા, જે તારીખ ૦૨.૧૧.૨૦૧૫ ના રોજની ૩૫૮મી બેઠકની પ્રોસિડિંગ્સ/મિનિટ્સના પરિશિષ્ટ-૧ સાથે વંચાણે લેતા એજન્ડા આઈટમ નંબર ૩.૨ ના રૂપમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે, જેને પરિશિષ્ટ-A તરીકે રજૂ કરેલ છે, તેને રદબાતલ કરવામાં આવે. અરજીની પેન્ડન્સી દરમિયાન, સુધારેલી માર્ગદર્શિકાઓ જારી કરવામાં આવી છે જેને પણ આ અરજીમાં પડકારવામાં આવી છે. અરજીમાં કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ નીચે મુજબ વંચાણે લેવાય છે:

"(A) આપ નામદાર મહેરબાની કરીને સરટિઓરાબીની રિટ અથવા સરટિઓરાબીના સ્વરૂપની રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરીને, પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા જારી કરાયેલ અને અહીં પરિશિષ્ટ-A તરીકે સંલગ્ન તારીખ રજી નવેમ્બર, ૨૦૧૫ ના રોજની ૩૫૮મી બેઠકની પ્રોસિડિંગ્સ/મિનિટ્સના પરિશિષ્ટ-૧ સાથે વંચાણે લેતા એજન્ડા આઈટમ નંબર ૩.૨ રૂપે પ્રકાશિત થયેલ આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાને રદબાતલ જાહેર કરવા મહેરબાન થશો;

(AA) આપ નામદાર મહેરબાની કરીને સરટિઓરાલીની રિટ અથવા સરટિઓરાલીના સ્વરૂપની રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરીને, પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા જારી કરાયેલ અને અહીં પરિશિષ્ટ-A/૧ તરીકે સંલગ્ન તારીખ વગરની આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાને રદબાતલ જાહેર કરવા મહેરબાન થશો;

(B) વર્તમાન અરજીના પ્રવેશ, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ થાય ત્યાં સુધી, આપ નામદાર મહેરબાની કરીને પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા જારી કરાયેલ અને અહીં પરિશિષ્ટ-A તરીકે સંલગ્ન તારીખ રજુ નવેમ્બર, ૨૦૧૫ ના રોજની ૩૫૮મી બેઠકની પ્રોસિડિંગ્સ/મિનિટ્સના પરિશિષ્ટ-૧ રૂપે પ્રકાશિત આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાના અમલીકરણ અને સંચાલન પર સ્ટે (અટકાયત) આપવા મહેરબાન થશો;

(BB) વર્તમાન અરજીના પ્રવેશ, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ થાય ત્યાં સુધી, આપ નામદાર મહેરબાની કરીને પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા જારી કરાયેલ અને અહીં પરિશિષ્ટ-A/૧ તરીકે સંલગ્ન તારીખ વગરની આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાના અમલીકરણ અને સંચાલન પર સ્ટે આપવા મહેરબાન થશો;

(C) વર્તમાન અરજીના પ્રવેશ, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ થાય ત્યાં સુધી, આપ નામદાર મહેરબાની કરીને અહીં પરિશિષ્ટ-A વાળી આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાને અપનાવીને પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા જારી કરવામાં આવી શકે તેવા તમામ અથવા કોઈપણ નોંધણી પ્રમાણપત્રોના અમલ પર સ્ટે આપવા મહેરબાન થશો;

(CC) વર્તમાન અરજીના પ્રવેશ, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ થાય ત્યાં સુધી, આપ નામદાર મહેરબાની કરીને પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા જારી કરાયેલ અને અહીં પરિશિષ્ટ-A/1 તરીકે સંલગ્ન તારીખ વગરની આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાને અપનાવીને પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા જારી કરવામાં આવી શકે તેવા તમામ અથવા કોઈપણ નોંધણી પ્રમાણપત્રોના અમલ પર સ્ટે આપવા મહેરબાન થશો;

(D) ઉપરની પ્રાર્થનાઓ (B) અને (C) ના સંદર્ભમાં એકતરફી વચગાળાની રાહત મંજૂર કરવા મહેરબાન થશો."

૩. ૧લા અરજદાર એ કંપનીઝ એક્ટ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૨૫ હેઠળ નોંધાયેલી કંપની છે અને કુલ ૧૪ સભ્યો ધરાવે છે, જેઓ એગ્રો-કેમિકલ્સની આયાત, ઉત્પાદન અને વેચાણની પ્રવૃત્તિમાં રોકાયેલા છે કે જેઓ કીટનાશક અધિનિયમ, ૧૯૬૮ ની જોગવાઈઓ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત 'કીટનાશક'ના અર્થમાં આવે છે. અરજીમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અરજદાર નંબર ૧ એસોસિએશન, અન્ય બાબતોની સાથે, એગ્રો-કેમિકલ્સની આયાત, ઉત્પાદન અને વેચાણની પ્રવૃત્તિમાં રોકાયેલા સભ્યોના હિતોને પ્રોત્સાહન આપવામાં રોકાયેલું છે. અરજદાર નંબર ૩, ૫, ૭, ૮ અને ૧૧ પણ કંપનીઝ એક્ટ, ૧૯૫૬ હેઠળ સ્થપાયેલી કંપનીઓ છે, જે ગુજરાતના વિવિધ જિલ્લાઓમાં પોતાના ઉત્પાદન એકમો ધરાવે છે અને એગ્રો-કેમિકલ્સના આયાત, ઉત્પાદન અને વેચાણના વ્યવસાયમાં રોકાયેલી છે.

૪. માનવજાત અથવા પ્રાણીઓને થતા જોખમને અટકાવવાના હેતુથી અને તેની સાથે સંકળાયેલી બાબતો માટે કીટનાશકોની આયાત, ઉત્પાદન, વેચાણ, પરિવહન, વિતરણ

અને ઉપયોગને નિયંત્રિત કરવા માટે ૧૯૬૮ ના વર્ષમાં કીટનાશક અધિનિયમ અમલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો. અધિનિયમની કલમ ૩(e) હેઠળ, 'કીટનાશક' ને વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે, જેનો અર્થ પરિશિષ્ટ માં નિર્દિષ્ટ કરેલ કોઈપણ પદાર્થ અથવા એવા અન્ય પદાર્થો (ફંગસનાશક અને નીંદણનાશક સહિત) થાય છે જેને કેન્દ્રીય સરકાર, બોર્ડ સાથેની સલાહ-મશવરા પછી, સત્તાવાર ગેઝેટમાં નોટિફિકેશન દ્વારા, સમયાંતરે પરિશિષ્ટમાં સમાવેશ કરી શકે, અથવા આવા કોઈપણ એક કે વધુ પદાર્થો ધરાવતી કોઈપણ બનાવટ થાય છે. અધિનિયમની કલમ ૩(j) હેઠળ કીટનાશકોના સંદર્ભમાં 'ઉત્પાદન' વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે, અને તેમાં તેના વેચાણ, વિતરણ અથવા ઉપયોગના હેતુથી કોઈપણ કીટનાશકને બનાવવા, બદલવા, ફિનિશિંગ કરવા, પેકિંગ કરવા, લેબલ લગાવવા, વિભાજિત કરવા અથવા અન્યથા પ્રક્રિયા કરવા કે અનુકૂળ કરવાની પ્રક્રિયા અથવા પ્રક્રિયાનો ભાગ શામેલ છે, પરંતુ છૂટક વ્યવસાયના સામાન્ય ક્રમમાં કોઈપણ કીટનાશકના પેકિંગ અથવા વિભાજન અને કોઈપણ પ્રક્રિયા કે જેના દ્વારા કીટનાશક ધરાવતી બનાવટ તૈયાર કરવામાં આવે છે તેનો સમાવેશ થતો નથી. કેન્દ્રીય સરકારને માનવજાત અને પ્રાણીઓ માટે તેમની અસરકારકતા અને સુરક્ષા અંગે આચારકાર અથવા ઉત્પાદક, જે પણ હોય, દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવાઓની ચકાસણી કર્યા પછી અને તેમના ફોર્મ્યુલાની તપાસ કર્યા પછી કીટનાશકોની નોંધણી માટે અધિનિયમની કલમ ૫(૧) હેઠળ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીની રચના કરવાની અને અધિનિયમ દ્વારા કે તે હેઠળ તેને સોંપાયેલા હોય તેવા અન્ય કાર્યો કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. અધિનિયમની કલમ ૫(૫) હેઠળ, કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા રચાયેલી રજિસ્ટ્રેશન કમિટી તેની પોતાની કાર્યપદ્ધતિ અને તેના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતા કામકાજના સંચાલનને નિયંત્રિત કરશે. કલમ ૯ કીટનાશકોની નોંધણી સાથે સંબંધિત છે, જે કેસોના આ જૂથના નિકાલના હેતુ માટે સુસંગત છે. તે નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૯. કીટનાશકોની નોંધણી:

(૧) કોઈપણ કીટનાશકની આયાત અથવા ઉત્પાદન કરવા ઇચ્છતી કોઈપણ વ્યક્તિ આવા કીટનાશકની નોંધણી માટે રજિસ્ટ્રેશન કમિટી સમક્ષ અરજી કરી શકે છે અને આવા દરેક કીટનાશક માટે અલગ અરજી રહેશે:

શરત એ છે કે આ કલમની શરુઆત થાય તે પહેલાં તરત જ કોઈપણ કીટનાશકની આયાત કે ઉત્પાદનના વ્યવસાયમાં રોકાયેલી કોઈપણ વ્યક્તિએ તે તારીખ પહેલાં જે કીટનાશકની આયાત કે ઉત્પાદન કરતી હોય તેની નોંધણી માટે આવી શરુઆતની તારીખથી (સત્તર મહિના) ના સમયગાળાની અંદર રજિસ્ટ્રેશન કમિટી સમક્ષ અરજી કરવાની રહેશે:

[વધુ શરત એ છે કે જ્યાં અગાઉની શરતમાં દર્શાવેલ કોઈપણ વ્યક્તિ તેમાં નિર્દિષ્ટ સમયગાળાની અંદર તે શરત હેઠળ અરજી કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, તો તે આવા દરેક કીટનાશકની નોંધણી માટે આ સમયગાળો પૂરો થયા પછીના દર મહિના અથવા તેના ભાગ માટે સો રૂપિયાના દંડની ચુકવણી કરીને ત્યારબાદ ગમે ત્યારે આવી અરજી કરી શકે છે.]

(૨) પેટા-કલમ (૧) હેઠળની દરેક અરજી એવા ફોર્મમાં કરવામાં આવશે અને તેમાં એવી વિગતો હશે જે નિર્ધારિત કરવામાં આવે.

(૩) કીટનાશકની નોંધણી માટેની આવી કોઈપણ અરજી મળવા પર, કમિટી, યોગ્ય જણાય તેવી તપાસ કર્યા પછી અને પોતાની જાતે સંતોષ મેળવ્યા પછી કે જે કીટનાશક સંબંધિત અરજી છે તે કીટનાશકની અસરકારકતા અને માનવજાત તથા પ્રાણીઓ માટે તેની સુરક્ષા અંગે આયાતકાર અથવા ઉત્પાદક, જે પણ હોય,

દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવાઓને અનુરૂપ છે, તેવા કીટનાશકની (તેના દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવી શરતો પર) અને નિયત ફીની ચુકવણી પર નોંધણી કરી શકશે, તેને એક નોંધણી નંબર ફાળવી શકશે અને અરજી મળ્યાની તારીખથી બાર મહિનાના સમયગાળાની અંદર તેની ઓળખ રૂપે નોંધણી પ્રમાણપત્ર જારી કરી શકશે:

શરત એ છે કે કમિટી, જો તે પોતાની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે ઉક્ત સમયગાળાની અંદર નિર્ણય પર પહોંચવામાં અસમર્થ હોય, તો સમયગાળાને છ મહિનાથી વધુ ન હોય તેવા આગળના સમયગાળા માટે લંબાવી શકે છે:

વધુ શરત એ છે કે જો કમિટીનો એવો અભિપ્રાય હોય કે અરજદાર દ્વારા માનવજાત અથવા પ્રાણીઓની સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટે પર્યાપ્ત હોવાનો દાવો કરવામાં આવેલી સાવચેતીઓ એવી નથી કે જેનું સરળતાથી પાલન કરી શકાય અથવા આવી સાવચેતીઓના પાલન છતાં કીટનાશકના ઉપયોગમાં માનવજાત કે પ્રાણીઓ માટે ગંભીર જોખમ સમાયેલું છે, તો તે કીટનાશકની નોંધણી કરવાનો ઈનકાર કરી શકે છે.

[(૩-A) ૩૧મી માર્ચ, ૧૯૭૫ પહેલાં તેને મળેલી અરજીઓના કિસ્સામાં, આવી અરજીઓના નિકાલ માટે પેટા-કલમ (૩) માં નિર્દિષ્ટ સમયગાળો પૂરો થયો હોવા છતાં, રજિસ્ટ્રેશન કમિટી માટે આવી મુદત પૂરી થયા પછી પરંતુ કીટનાશક (સુધારા) અધિનિયમ, ૧૯૭૭ ની શરુઆતથી એક વર્ષના સમયગાળાની અંદર આવી અરજીઓનો નિકાલ કરવો કાયદેસર રહેશે અને હંમેશા

કાયદેસર ગણાશે:

શરત એ છે કે આ પેટા-કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ કીટનાશક (સુધારા) અધિનિયમ, ૧૯૭૭ ની શરુઆત પહેલાં, આવી શરુઆત પહેલાં મંજૂર કરાયેલ નોંધણી પ્રમાણપત્રની શરતના કોઈપણ ઉલ્લંઘનને આ અધિનિયમ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનો બનાવશે તેવું ગણાશે નહીં.

(૩-B) જ્યાં રજિસ્ટ્રેશન કમિટીનો એવો અભિપ્રાય હોય કે કીટનાશક ભારતમાં પ્રથમ વખત રજૂ કરવામાં આવી રહ્યો છે, તો તે, કોઈપણ તપાસ પેનિંગ હોય ત્યાં સુધી, તેના દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવી શરતો પર બે વર્ષના સમયગાળા માટે તેની કામચલાઉ નોંધણી કરી શકે છે.

(૩-C) રજિસ્ટ્રેશન કમિટી, કીટનાશકની અસરકારકતા અને માનવજાત તથા પ્રાણીઓ માટે તેની સુરક્ષા ધ્યાનમાં રાખીને, જે શરતોને આધીન પ્રમાણપત્ર કે નોંધણી મંજૂર કરવામાં આવી છે તેમાં ફેરફાર કરી શકે છે અને તે હેતુ માટે લેખિત નોટિસ દ્વારા પ્રમાણપત્ર ધારક પાસેથી નોટિસમાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવા સમયની અંદર પ્રમાણપત્ર તેને પરત સોંપવાની માગણી કરી શકે છે]

(૪) આ કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ હોવા છતાં, જ્યાં કોઈપણ વ્યક્તિની અરજી પર કીટનાશકની નોંધણી કરવામાં આવી હોય, ત્યાં કીટનાશકની આયાત કે ઉત્પાદન કરવા ઈચ્છતી અથવા તેની આયાત કે ઉત્પાદનના વ્યવસાયમાં રોકાયેલી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિને અરજી કરવા પર અને નિયત ફી ચૂકવવા પર તે જ શરતો પર નોંધણી નંબર ફાળવવામાં આવશે અને નોંધણી પ્રમાણપત્ર મંજૂર

કરવામાં આવશે કે જે શરતો પર કીટનાશક મૂળભૂત રીતે નોંધાયેલ હતો."

અધિનિયમની કલમ ૩૬ કેન્દ્રીય સરકારને સત્તાવાર ગેઝેટમાં પ્રકાશિત કરીને અધિનિયમની કલમ ૪ હેઠળ રચાયેલા સેન્ટ્રલ ઇન્સેક્ટીસાઈડ્સ બોર્ડ સાથેની સલાહ-મશવરા પછી નિયમો બનાવવાની સત્તા આપે છે.

૫. જે માર્ગદર્શિકાઓ પડકારનો વિષય છે, જે તારીખ ૦૨.૧૧.૨૦૧૫ ના રોજની ૩૫૯મી બેઠકની પ્રોસિડિંગ્સ/મિનિટ્સના પરિશિષ્ટ-૧ સાથે વંચાણે લેતા આઈટમ નંબર ૩.૨ હેઠળ મંજૂર કરવામાં આવી છે, તે "ભારતમાં ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના પેસ્ટિસાઈડ્સ ફોર્મ્યુલેશન આયાત અથવા સ્વદેશી ઉત્પાદન માટે નોંધાયેલ હોય ત્યાં ટેકનિકલ ઇન્ડિજનસ મેન્યુફેક્ચરિંગ (TIM) ની નોંધણી માટેની માર્ગદર્શિકા" તરીકે ઓળખાય છે. જે માર્ગદર્શિકાથી અરજદારો મૂળભૂત રીતે નારાજ છે તે પેપર-બુકના પાના નંબર ૬૭ પર પરિશિષ્ટ-૧ માં રજૂ કરવામાં આવી છે. આ કેસોમાં નિર્ણયના હેતુ માટે માર્ગદર્શિકાના સુસંગત ભાગો નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૪. રિટ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ અને અન્યમાં માનનીય હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાતના તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના વચગાળાના આદેશોના પાલનમાં, FI કેટેગરી હેઠળ નોંધાયેલ ફોર્મ્યુલેશનમાં કોઈપણ ટેકનિકલ ગ્રેડ પેસ્ટિસાઈડને 'નોંધાયેલ માનવામાં આવશે' નહીં.

૫. એમસીએ નંબર ૨૪૮૩/૨૦૧૩ અને અન્યમાં માનનીય હાઈકોર્ટ ઓફ ગુજરાતના તારીખ ૨૮.૩.૨૦૧૪ ના આદેશોના પાલનમાં, નોંધણી મેળવવા ઇચ્છતા પેસ્ટિસાઈડ ફોર્મ્યુલેશનમાં 'ટેકનિકલ' ની રાસાયણિક રચનાની

નોંધણી-પૂર્વ ચકાસણી આવી કોઈ નોંધણી મંજૂર કરતા પહેલાં ફરજિયાત રહેશે. જેમ કે, 'આયાત માટે ફોર્મ્યુલેશન' માટે નોંધણી ઇચ્છુક અરજદારે સેન્ટ્રલ ઇન્સેક્ટીસાઈફ્સ લેબોરેટરી (CIL), ફરીદાબાદમાં મૂલ્યાંકન માટે ટેકનિકલ ગ્રેડ મટિરીયલનો નમૂનો ફરજિયાતપણે રજૂ કરવાનો રહેશે.

૬. રજિસ્ટ્રેશન કમિટી 'ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના સ્વદેશી ઉત્પાદક ફોર્મ્યુલેશન નોંધાયેલ હોય ત્યાં આયાત માટે ટેકનિકલ' ની નોંધણી માટે સમાન લાઈન પર માર્ગદર્શિકા તૈયાર કરશે અને અપનાવશે.

૭. અગાઉથી નોંધાયેલ FIs ના સંદર્ભમાં 'સ્વદેશી ઉત્પાદન માટે ટેકનિકલ' ની નોંધણી માટેના તમામ લંબિત કેસો 'TIM vs FIs માટેની માર્ગદર્શિકા' અનુસાર એ જ પ્રક્રિયાઓને આધીન રહેશે."

૬. ટેકનિકલ ફોર ઇન્ડિજનસ મેન્યુફેક્ચરિંગ (TIM) ની નોંધણી માટેની માર્ગદર્શિકાઓ સમયાંતરે તૈયાર કરવામાં આવી છે અને તેમાં સુધારા કરવામાં આવ્યા છે. અરજીમાં મૂળરૂપે પડકારવામાં આવેલી આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા પહેલાં, વર્ષ ૨૦૧૧ માં જારી કરાયેલી માર્ગદર્શિકાઓ હતી. ત્યારબાદ, આવી માર્ગદર્શિકાઓ વર્ષ ૨૦૧૪ માં સુધારવામાં આવી હતી.

૭. અધિનિયમની કલમ ૯(૩) હેઠળ, કીટનાશકની નોંધણી માટેની આવી કોઈપણ અરજી મળવા પર, કમિટી, યોગ્ય જણાય તેવી તપાસ કર્યા પછી અને પોતાની જાતે સંતોષ મેળવ્યા પછી કે જે કીટનાશક સંબંધિત અરજી છે તે કીટનાશકની અસરકારકતા અને માનવજાત તથા પ્રાણીઓ માટે તેની સુરક્ષા અંગે આયાતકાર અથવા ઉત્પાદક, જે

પણ હોય, દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવાઓને અનુરૂપ છે, નિયત કરવામાં આવે તેવી ફીની ચૂકવણી પર આવા કીટનાશકની નોંધણી કરી શકશે અને નોંધણી પ્રમાણપત્ર જારી કરી શકશે. અધિનિયમની કલમ ૯(૩ B) મુજબ, જ્યાં રજિસ્ટ્રેશન કમિટીનો એવો અભિપ્રાય હોય કે કીટનાશક ભારતમાં પ્રથમ વખત રજૂ કરવામાં આવી રહ્યો છે, તો તે, કોઈપણ તપાસ પેઝિંગ હોય ત્યાં સુધી, નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવી શરતો પર બે વર્ષના સમયગાળા માટે તેની કામચલાઉ નોંધણી કરી શકે છે. અધિનિયમની કલમ ૯(૪) જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૯ માં સમાવિષ્ટ કંઈપણ હોવા છતાં, જ્યાં કોઈપણ વ્યક્તિની અરજી પર કીટનાશકની નોંધણી કરવામાં આવી હોય, ત્યાં કીટનાશકની આયાત કે ઉત્પાદન કરવા ઈચ્છતી અથવા તેની આયાત કે ઉત્પાદનના વ્યવસાયમાં રોકાયેલી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિને અરજી કરવા પર અને નિયત ફી ચૂકવવા પર તે જ શરતો પર નોંધણી નંબર ફાળવવામાં આવશે અને નોંધણી પ્રમાણપત્ર મંજૂર કરવામાં આવશે કે જે શરતો પર કીટનાશક મૂળભૂત રીતે નોંધાયેલ હતો. કલમ ૯(૪) હેઠળ નોંધણી માટે કરવામાં આવતી આવી અરજીઓને "મી-ટુ" (me-too) નોંધણી કહેવામાં આવે છે.

૮. વર્ષ ૨૦૧૧ દરમિયાન, જ્યારે રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા નોંધણીના હેતુ માટે માર્ગદર્શિકાઓ અધિનિયમિત કરવામાં આવી હતી, ત્યારે સ્પેશી ઉત્પાદકો દ્વારા સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧, ૭૯૨૮/૨૦૧૧ અને સંલગ્ન બાબતોમાં સ્પેશિયલ સિવિલ અરજીઓનો એક સમૂહ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત સ્પેશિયલ સિવિલ અરજીઓમાં, શરૂઆતમાં, વચગાળાનો આદેશ પારીત કરવામાં આવ્યો હતો. કેસોના ઉપરોક્ત સમૂહમાં, અરજદાર સ્પેશી ઉત્પાદકોની એવી રજૂઆત હતી કે આયાતકારોને કોઈ પણ ટેકનિકલ ચકાસણી વગર ફોર્મ્યુલેશન આયાત કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી જ્યારે સ્પેશી ઉત્પાદકોએ ફોર્મ્યુલેશન તેમજ ટેકનિકલ ગ્રેડના હેતુ માટે સખત પરીક્ષણમાંથી પસાર થવું પડતું હતું. અરજીઓના ઉક્ત સમૂહમાં,

મૂળ અરજદારોની એવી પણ ફરિયાદ હતી કે જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૯(૪) હેઠળ અરજીઓ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે આવી નોંધણીઓ નોંધણીના ત્રણ વર્ષ પછી જ અમલમાં મૂકવામાં આવી હતી, આથી, તેઓને અધિનિયમની કલમ ૯(૩) હેઠળ નોંધાયેલા અન્ય લોકોની જેમ તાત્કાલિક નોંધણીથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા હતા. કેસોના ઉક્ત સમૂહમાં, અરજીઓમાં માગવામાં આવેલી રાહતોનો વિરોધ કરતા કીટનાશકોના આચાતકારો વતી સિવિલ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. આ અરજીઓ પર, આ હાઈકોર્ટના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે (Single Judge) તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના રોજ આદેશો પારીત કર્યા છે. ઉક્ત અરજીઓ પરના આદેશની એક નકલ રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવી છે. ઉક્ત આદેશના વાંચન પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે આચાતકાર અરજદારોએ કબૂલ્યું છે અને સ્પષ્ટતા કરી છે કે ફોર્મ્યુલેશનની આચાત માટે પણ પરીક્ષણ માટે ટેકનિકલ ગ્રેડ/મટિરીયલનો વાસ્તવિક ભૌતિક નમૂનો ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે. સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧, ૭૯૨૮/૨૦૧૧ અને સંલગ્ન અરજીઓમાં સિવિલ અરજીઓના સમૂહનો નિકાલ કરતી વખતે, આ કોર્ટે નિર્દેશો મંજૂર કર્યા છે જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

"(a) ફોર્મ્યુલેશન્સની આચાતના કિસ્સામાં પણ ટેકનિકલ ગ્રેડ/મટિરીયલનું પરીક્ષણ કરવામાં આવશે અને જ્યારે આચાત કરવામાં આવે ત્યારે દરેક કન્સાઈનમેન્ટના આવા ટેકનિકલ ગ્રેડનો વાસ્તવિક ભૌતિક નમૂનો આચાતકાર દ્વારા પૂરો પાડવો પડશે, જે રાસાયણિક રચનાની તપાસ, બાયો-અસરકારકતા અને માનવ સુરક્ષા તેમજ જમીન અને માનવ જીવન પર તેની સંભવિત અસર સંબંધિત પરીક્ષણ જેવા સ્વદેશી ઉત્પાદકને લાગુ પડતા તમામ સખત પરીક્ષણોને આધીન રહેશે;

(b) ભારત બહાર ઉત્પાદિત આવા પેસ્ટિસાઈડ્સની આચાત કરતા આચાતકારો

તેમજ સ્વદેશી ઉત્પાદકોને સમાન વ્યવહાર પૂરો પાડી શકાય તે માટે માર્ગદર્શિકાને વધુ પારદર્શક તેમજ વધુ અસરકારક બનાવી શકાય.

(c) ડીમ્ડ રજિસ્ટ્રેશન (માની લીધેલ નોંધણી) મંજૂર કરવા માટે રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાને ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ ટકાવી શકાય નહીં અને, તેથી, જ્યાં સુધી બાબતોની આખરી સુનાવણી ન થાય અથવા ભારત સરકાર દ્વારા યોગ્ય માર્ગદર્શિકા જારી કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આગળ કોઈ ડીમ્ડ રજિસ્ટ્રેશન મંજૂર કરી શકાય નહીં."

એ નોંધવું જરૂરી છે કે ઉક્ત આદેશ બાબતોની આખરી સુનાવણી ઝડપથી કરવાનો આદેશ આપતી વખતે વચગાળાના આદેશ રૂપે પારીત કરવામાં આવ્યો છે.

૯. તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના રોજના આદેશમાં જારી કરાયેલા નિર્દેશોના પાલનમાં, જ્યારે નવી માર્ગદર્શિકાઓ જારી કરવામાં આવી, ત્યારે કીટનાશકોના કેટલાક આયાતકારોએ ફરીથી તેને પડકારી હતી અને સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૬૮૭૪/૨૦૧૪ અને સંલગ્ન બાબતોની અરજીઓમાં આવી પડકાર તારીખ ૦૭.૦૭.૨૦૧૪ ના રોજના ચુકાદા અને આદેશને ધ્યાનમાં રાખીને નિષ્ફળ ગઈ હતી, કારણ કે અરજીઓનો સમૂહ રદ કરવામાં આવ્યો હતો અને ઉક્ત અરજીઓમાં પ્રતિવાદી નંબર ૩ થી ૩૫ દ્વારા વચગાળાની રાહત રદ કરવા માટે દાખલ કરાયેલી સિવિલ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. આ જ માર્ગદર્શિકાઓને સ્વદેશી ઉત્પાદકો દ્વારા સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૯૯૭૫/૨૦૧૪ અને ૧૦૦૨૮/૨૦૧૪ દાખલ કરીને પણ પડકારવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, તારીખ ૨૪.૧૧.૨૦૧૫ ના રોજ, પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ ઉપલબ્ધ બેઠકમાં નોંધાયેલી મિનિટ્સ/પ્રોસિડિંગ્સ દ્વારા

નવી માર્ગદર્શિકા (આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા) તૈયાર કરી છે. આ આગળની માર્ગદર્શિકાઓ અરજીની લંબિતતા દરમિયાન જારી કરવામાં આવી છે. અગાઉની માર્ગદર્શિકાઓ સમાન એવી આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓને પણ આ અરજીમાં સુધારા દ્વારા પડકારવામાં આવી છે.

૧૦. અરજીમાં, અરજદારોનો એવો કેસ છે કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ તદ્દન અવિજ્ઞાનિક છે અને બુદ્ધિનો ઉપયોગ ન કરવા, કાયદાકીય દ્વેષથી પીડાય છે અને આવી માર્ગદર્શિકાઓ સ્પેશી ઉત્પાદકોની તરફેણ કરવાના હેતુથી તૈયાર કરવામાં આવી છે અને તે માત્ર સ્થાપિત માર્ગદર્શિકાઓથી વિપરીત નથી, પરંતુ ફૂડ એન્ડ એગ્રીકલ્ચર ઓર્ગેનાઇઝેશન, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઇઝેશનના વૈશ્વિક ધોરણોથી પણ વિપરીત છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ કોર્ટના નિર્દેશોના કથિત અમલીકરણમાં તેને વધુ પારદર્શક અને અસરકારક બનાવવા માટે જે માર્ગદર્શિકાઓ તૈયાર કરવામાં આવી છે, તે વાસ્તવમાં નિર્ધારિત ધોરણોને હળવા કરે છે અને અગાઉ આ કોર્ટ દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયથી વિપરીત જાય છે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે, માનવજાત અને પ્રાણીઓ માટે સુરક્ષા અને બાયો-અસરકારકતાનું પાસું એવા મુદ્દાઓ છે કે જે અંગે સામાજિક પ્રતિવાદી યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયાએ વધુ અસરકારક માર્ગદર્શિકા અને તંત્ર સાથે આવવું પડશે. અરજદારો વતી એવો કેસ છે કે ૨૦૧૧ ની માર્ગદર્શિકા મુજબ ટેકનિકલના સામાન્ય પ્રથમ વખતના નોંધણીકર્તા માટે જરૂરી પરીક્ષણો કરીને અને ડેટા જનરેટ કરીને પ્રમાણભૂત અશુદ્ધિ પ્રોફાઇલિંગ અને તેની ઝેરી બાયો-અસરકારકતા અને સુરક્ષા પર અસર પ્રથમ સ્થાપિત કર્યા વિના ટેકનિકલના પ્રથમ વખતના ટેકનિકલ નોંધણીકર્તાને કોઈ નોંધણી મંજૂર કરી શકાય નહીં. અરજદારો વતી એવો કેસ છે કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા ઘડતી વખતે, સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ અશુદ્ધિ પ્રોફાઇલનું પરીક્ષણ કર્યા વિના ટેકનિકલ ગ્રેડની નોંધણીની મંજૂરી આપી રહ્યો છે અને તે માનવજાત અને પ્રાણીઓની સુરક્ષા માટે ગંભીર જોખમ ઊભું કરશે. આમ, તેમનો એવો કેસ છે કે

હળવી માર્ગદર્શિકાઓ પર નોંધણી મંજૂર કરીને, પ્રતિવાદી નંબર ૨ એ ટેકનિકલ ગ્રેડના ઉત્પાદકોને અસરકારક રીતે પાછલા બારણેથી પ્રવેશ આપ્યો છે જે ખરેખર નોંધાયેલ નથી અને ટેકનિકલ ગ્રેડના પ્રથમ વખતના નોંધણીકર્તાના નોંધણીના માપદંડોને એવી રીતે ગણવામાં આવે છે જાણે કે તે અગાઉથી નોંધાયેલા ટેકનિકલ ગ્રેડની પશ્ચાતવર્તી નોંધણી હોય. આ પ્રકારના વ્યવહારની અધિનિયમ દ્વારા કલ્પના કરવામાં આવી નથી અને તે એવી પ્રક્રિયા બનાવ સમાન છે કે જે અધિનિયમ હેઠળ વિચારાયેલ નથી. અરજદારો વતી એવો પણ કેસ છે કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓએ સ્થિરતા, ઝેરીતા, સુરક્ષા અને તેની નોંધણીના ટેકનિકલ ગ્રેડ વગેરે સહિતના અન્ય સંકળાયેલા પાસાઓની ટેકનિકલ અસર અંગે અશુદ્ધિ ડેટાની જરૂરિયાતને દૂર કરી દીધી છે.

૧૧. અરજદારોના દાવાનો સામનો કરવા માટે પ્રતિવાદીઓ વતી વિગતવાર જવાબી સોગંદનામા દાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

૧૨. અમે આ અરજીમાં અરજદારો માટે વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી પી. ચિદમ્બરમ, વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી મિહિર જોશી, પ્રતિવાદી નંબર ૧ અને ૨ માટે ભારતના વિદ્વાન આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલ શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, પ્રતિવાદી નંબર ૩ માટે વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી એસ.એન. સોપારકર, પ્રતિવાદી નંબર ૪ માટે વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી એમ.એન. મારફતિયા, પ્રતિવાદી નંબર ૫ માટે વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રીમતી મનીષા લવકુમાર શાહ, પ્રતિવાદી નંબર ૬ માટે વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી પી.સી. કવીના અને પ્રતિવાદી નંબર ૭ માટે વિદ્વાન એડવોકેટ શ્રી અરૂણ નેહરાને સાંભળ્યા છે.

૧૩. અરજદારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી પી. ચિદમ્બરમે

રજૂઆત કરી છે કે જો આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાને ટકી રહેવા દેવામાં આવે, તો તે અધિનિયમની કલમ ૯ હેઠળ નોંધણીની એક નવી કેટેગરી ઊભી કરવા સમાન બનશે અને તે પાછલા બારણેથી કરવામાં આવતી માની લીધેલ નોંધણી સિવાય કશું જ નહીં હોય, જેને આ કોર્ટ દ્વારા અગાઉ પ્રતિબંધિત કરવામાં આવી છે. વધુમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે નોંધણી સત્તાધિકારીને માર્ગદર્શિકાના માધ્યમથી તેનું તંત્ર વિકસાવવાની સત્તા આપવામાં આવી હોવા છતાં, માર્ગદર્શિકાઓ સરકારના કહેવાથી તૈયાર કરવામાં આવી છે અને સરકાર પાસે અધિનિયમની યોજના અને તેના હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો હેઠળ માર્ગદર્શિકા ઘડવામાં હસ્તક્ષેપ કરવાની આવી કોઈ સત્તા નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે નોંધણી મંજૂર કરવા માટે, FAO-WHO દ્વારા ભલામણ કરાયેલ અને વિષય પરના નિષ્ણાંતોના અભિપ્રાયો પર આધારિત કેટલાક દેશોમાં પાલન કરવામાં આવતી ફાઈવ-બેચ એનાલિસિસ ટેસ્ટનું પાલન કરવું જોઈતું હતું પરંતુ આવી ફાઈવ-બેચ ટેસ્ટને દૂર કરવામાં આવી છે, જેનાથી માનવજાત અને પ્રાણીઓના જીવનના જોખમે ધોરણોને હળવા કરવામાં આવ્યા છે.

૧૪. પોતાની દલીલોના સમર્થનમાં, અરજદારો માટેના વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી પી. ચિદમ્બરમે નીચે મુજબના ચુકાદાઓ પર નિર્ભરતા મૂકી છે:

- (i) સેલ્યુલર ઓપરેટર્સ એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિરુદ્ધ ટેલિકોમ રેગ્યુલેટરી ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૧૬)૭ SCC ૭૦૩ માં અહેવાલિત
- (ii) દિલ્લી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી અને અન્ય વિરુદ્ધ જોઈન્ટ એક્શન કમિટી, એલોટી ઓફ એસએફએસ ફ્લેટ્સ અને અન્ય, (૨૦૦૮)૨ SCC ૬૭૨ માં અહેવાલિત
- (iii) આર.બી. સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્ય, ૨૦૦૩(૬) AWC ૫૨૭૨ (LB) માં અહેવાલિત
- (iv) જોઈન્ટ એક્શન કમિટી ઓફ એર લાઈન પાયલોટ્સ એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિયા

(ALPAI) અને અન્ય વિરુદ્ધ ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ સિવિલ એવિએશન અને અન્ય,
(૨૦૧૧)૫ SCC ૪૩૫ માં અહેવાલિત

(v) એમ.સી. મહેતા વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૦૨)૪ SCC
૩૫૬ માં અહેવાલિત

૧૫. બીજી તરફ, પ્રતિવાદીઓનો એવો કેસ છે કે અરજદારો વ્યવસાયમાં સ્પર્ધકો છે અને માર્ગદર્શિકાઓ સામે સવાલ ઉઠાવવાનો તેમની પાસે બિલકુલ અધિકારિક આધાર નથી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તેમના કોઈ કાનૂની અધિકારો અથવા મૂળભૂત અધિકારોના ઉલ્લંઘનના અભાવે, એવું કહી શકાય નહીં કે તેઓ આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાને પડકારવા માટે વ્યથિત વ્યક્તિઓ છે. પ્રતિવાદીઓ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે માત્ર વ્યવસાયમાં એકાધિકાર ઊભો કરવા માટે અને કીટનાશકોની નોંધણીને અટકાવીને સ્પેશી ઉત્પાદકો માટે અડચણો ઊભી કરવા માટે અરજદારો દ્વારા આવા પ્રયાસો કરવામાં આવી રહ્યા છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ફોર્મ્યુલેશન્સની નોંધણી કરતી વખતે, સમગ્ર ડેટા પૂરો પાડવામાં આવે છે જેમાં ટેકનિકલનો પણ સમાવેશ થાય છે અને જ્યારે સ્પેશી ઉત્પાદકો માટે ટેકનિકલ નોંધવાની માગણી કરવામાં આવે છે, ત્યારે અકલ્પનીય આધારો ઉઠાવીને તેના પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે નોંધાયેલ ફોર્મ્યુલેશનમાં ટેકનિકલ અંતર્નિહિત હોય છે. જેમ કે, સ્પેશી ઉત્પાદકો માટે ટેકનિકલની નોંધણી કરવાના હેતુથી ટેકનિકલનો ડેટા લેવા માટે હંમેશા છૂટ છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આવી નોંધણીને કારણે અરજદારો પર કોઈ અસરના અભાવે, તેઓ ટેકનિકલ માટે નોંધણીનો દાવો કરતા સ્પેશી ઉત્પાદકોની નોંધણીને અટકાવવા માટે માત્ર માર્ગદર્શિકાઓને પડકારી શકે નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આવી પ્રક્રિયા અધિનિયમની કલમ ૯(૪) હેઠળ પરવાનગીપાત્ર છે અને એવું કહી શકાય નહીં કે આવી

નોંધણીઓ માટે જારી કરાયેલી માર્ગદર્શિકાઓ નવી કેટેગરી ઊભી કરવા સમાન છે, જેવું અરજદારો દ્વારા દર્શાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે મુકદ્દમાના અગાઉના તબક્કામાં, ફોર્મ્યુલેશન્સના આયાતકારો (એટલે કે અહીંના અરજદારો) દ્વારા વાજબી રીતે રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે તેઓ ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી માટે અરજી કરે છે, ત્યારે તેમાં સમગ્ર ડેટા સમાવિષ્ટ હોય છે જે ટેકનિકલ માટે જરૂરી છે, જેથી, આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓને અમાન્ય ઠેરવવા માટે કેસોના આ જૂથમાં અન્યથા રજૂઆત કરવા માટે તેઓ હકદાર નથી. કોઈપણ સંજોગોમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે રજિસ્ટ્રેશન કમિટીમાં નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે અને જ્યારે નિષ્ણાતોએ તપાસ કરી હોય અને માર્ગદર્શિકા તૈયાર કરી હોય, ત્યારે કોર્ટે તેના વિચારોને નિષ્ણાતના વિચારો સાથે બદલવાના ન હોય, જેના આધારે માર્ગદર્શિકા તૈયાર કરવામાં આવી છે.

૧૬. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ફાઈવ-બેચ ટેસ્ટના સંબંધમાં, તે ફરજિયાત નથી અને દરેક દેશ પોતાની પ્રક્રિયા અપનાવવા માટે સ્વતંત્ર છે અને FAO-WHO દ્વારા અધિનિયત ધોરણો માત્ર ભલામણાત્મક છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે માત્ર ફાઈવ-બેચ ટેસ્ટ અપનાવવામાં આવી નથી તે કારણસર, એવું કહી શકાય નહીં કે બાયો-અસરકારકતા અને માનવજાત તથા પ્રાણીઓની સુરક્ષા સંબંધિત ધોરણોમાં ઘટાડો થયો છે.

૧૭. ભારતના વિજ્ઞાન આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલે, પોતાની દલીલોના સમર્થનમાં, સેન્ટર ફોર પબ્લિક ઇન્ટરેસ્ટ લિટીગેશન વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૧૬) ૬ SCC ૪૦૮માં અહેવાલિત કેસના ચુકાદા પર નિર્ભરતા મૂકી છે.

૧૮. આ અરજીમાં પ્રતિવાદી નંબર ૩ માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી એસ.એન. સોપારકરે પોતાની દલીલોના સમર્થનમાં નીચે મુજબના ચુકાદાઓ પર નિર્ભરતા મૂકી છે:

- (i) બજાજ હિન્દુસ્તાન લિમિટેડ વિરુદ્ધ સર શાદી લાલ એન્ટરપ્રાઇઝીસ લિમિટેડ અને અન્ય, (૨૦૧૧)૧ SCC ૬૪૦ માં અહેવાલિત,
- (ii) મેસર્સ શ્રી સીતારામ સુગર કો. લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, AIR ૧૯૯૦ SC ૧૨૭૭ માં અહેવાલિત,
- (iii) ટાટા આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ કો. લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૧૯૯૬)૯ SCC ૭૦૯માં અહેવાલિત,
- (iv) એમ.પી. ઓઈલ એક્સ્ટ્રેક્શન અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. અને અન્ય, (૧૯૯૭)૭ SCC ૫૯૨ માં અહેવાલિત, અને
- (v) દિલ્લી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી અને અન્ય વિરુદ્ધ જોઈન્ટ એક્શન કમિટી, એલોટી ઓફ એસએફએસ ફ્લેટ્સ અને અન્ય, (૨૦૦૮)૨ SCC ૬૭૨ માં અહેવાલિત.

૧૯. પ્રત્યુત્તરમાં, અરજદારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી પી. ચિદમ્બરમે, આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાને પડકારવા માટે અરજદારોના અધિકારિક આધારને સ્પષ્ટ કરવા માટે રજૂઆત કરી હતી કે કીટનાશકના ઉત્પાદન માટેના ધોરણોમાં કોઈ પણ ઘટાડો દવાની પોતે જ બાન તરફ દોરી શકે છે, જે કિસ્સામાં અરજદારોને અસર થશે. કોઈપણ સંજોગોમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી માટે અરજદારો દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ડેટાના આધારે ટેકનિકલની નોંધણી કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હોવાથી, એવું કહી શકાય નહીં કે અરજદારો પાસે માર્ગદર્શિકા સામે સવાલ ઉઠાવવાનો કોઈ અધિકારિક આધાર નથી.

૨૦. વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતા મુદ્દાઓ પર વિચાર કરીએ તે પહેલાં, અધિનિયમની યોજના અને તેના હેઠળ બનાવેલી માર્ગદર્શિકામાં વપરાયેલ ટેકનિકલ, ફોર્મ્યુલેશનનો અર્થ વિસ્તૃત કરવો વાંજીનીય છે. ટેકનિકલ ગ્રેડ કીટનાશક એ અધિનિયમના પરિશિષ્ટમાં દર્શાવેલ સાંદ્ર સ્વરૂપનો પદાર્થ છે. તે એક સક્રિય ઘટક છે પરંતુ તે જ સમયે, તે શુદ્ધ ૧૦૦% નથી અને તેમાં અશુદ્ધિઓ પણ છે જે ઉત્પાદન સુવિધા, કાચા માલ વગેરે પર આધારિત છે. ટેકનિકલ સાથે સંકળાયેલી અશુદ્ધિઓ ઝેરીતા, સુરક્ષા વગેરેને અસર કરે છે. કીટનાશક ફોર્મ્યુલેશન વપરાશ માટે ઉપયોગી બનાવવા માટે ટેકનિકલને અન્ય પદાર્થો સાથે મિશ્ર કરીને તૈયાર કરવામાં આવે છે. ટેકનિકલનો ઉપયોગ કરીને વિવિધ ગુણધર્મો ધરાવતી વિવિધ તાકાત/સાંદ્રતા ધરાવતા ફોર્મ્યુલેશન્સ તૈયાર કરી શકાય છે. વપરાયેલ સંક્ષિપ્ત રૂપ TIM એ ટેકનિકલ ઇન્ડિજનસ મેન્યુફેક્ચરિંગ માટે છે, TI એ ટેકનિકલ ઇમ્પોર્ટ માટે છે, FIM એટલે ફોર્મ્યુલેશન ઇન્ડિજનસ મેન્યુફેક્ચરિંગ, અને FI એટલે ફોર્મ્યુલેશન ઇમ્પોર્ટ.

૨૧. વિદ્વાન વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો અને રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ, જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૮ ની વિવિધ પેટા-કલમો હેઠળ કીટનાશકની નોંધણી માટેની અરજીનું મૂલ્યાંકન કરવાના હેતુથી માર્ગદર્શિકા ઘડી હતી, ત્યારે ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના FI ની નોંધણીને મંજૂરી આપવાનું વિચાર્યું હતું અને આવા ટેકનિકલને નોંધાયેલ માનવાને આ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ અને ૭૯૨૮/૨૦૧૧ માં કેટલાક પ્રતિવાદીઓ દ્વારા પડકારવામાં આવ્યું હતું. પ્રથમ તબક્કે, આ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૧૧.૦૭.૨૦૧૩ ના ઓર્ડર મારફતે વચગાળાના આદેશો પારીત કરવામાં આવ્યા હતા, જેમાં ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના ફોર્મ્યુલેશન્સ ઇમ્પોર્ટની નોંધણી કરવા પર રોક લગાવવામાં આવી હતી. અગાઉના આદેશને રદ કરવા માટે જ્યારે

સિવિલ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી, ત્યારે તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના વચગાળાના આદેશ દ્વારા, ક્લિપક્ષીય સુનાવણી પછી, તારીખ ૧૧.૦૭.૨૦૧૩ ના આદેશને રદ કરતી વખતે, ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણીની મંજૂરી આપતાં એવો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે ફોર્મ્યુલેશનના દરેક કન્સાઇનમેન્ટ સાથે ટેકનિકલનો એક નમૂનો આયાત કરવામાં આવે. તે જ સમયે, સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીને પારદર્શક માર્ગદર્શિકાઓ ઘડવા માટે નિર્દેશો જારી કરવામાં આવ્યા હતા જે વધુ અસરકારક હોય જેથી આયાતકારો તેમજ સ્પેશી ઉત્પાદકોને સમાન વ્યવહાર આપી શકાય. ઉક્ત આદેશમાં, કથિત માની લીધેલ નોંધણીને અસ્વીકાર કરવામાં આવી હતી. વાસ્તવમાં, આ તબક્કે એ નોંધવું જરૂરી છે કે ટેકનિકલની આવી નોંધણીને "ડીમ્ડ રજિસ્ટ્રેશન" કહી શકાય નહીં. પરંતુ માર્ગદર્શિકાઓ જ્યારે ફોર્મ્યુલેશન નોંધાય છે ત્યારે જ સાથે સાથે ટેકનિકલની નોંધણી કરવાનું વિચારતી હોવા છતાં, માર્ગદર્શિકાઓ ટેકનિકલની નોંધણીના ત્રણ વર્ષ પછી જ આવી નોંધણીને અમલી બનાવવાની જોગવાઈ કરે છે. આ કોર્ટ દ્વારા પારીત અગાઉના આદેશોમાં, નોંધણીની આવી વિભાવનાને "ડીમ્ડ રજિસ્ટ્રેશન" કહેવામાં આવી હતી પરંતુ વાસ્તવમાં, તે ડીમ્ડ રજિસ્ટ્રેશન નથી, તે એ શરત સાથેની નોંધણી છે કે તે જારી કર્યાની તારીખથી ત્રણ વર્ષની મુદત પૂરી થવા પર અમલમાં આવશે.

૨૨. સિવિલ અરજી નંબર ૭૯૬૯/૨૦૧૩, સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ અને સંલગ્ન બાબતોમાં તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના રોજના આદેશમાં જારી કરાયેલા નિર્દેશોના પાલનમાં, સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ – રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ, તેની ૩૪૪મી બેઠકમાં, માર્ગદર્શિકાઓની સમીક્ષા કરવા માટે ડૉ. એસ. એન. સુશીલ (પ્લાન્ટ પ્રોટેક્શન એડવાઈઝર અને કાયમી સભ્ય, રજિસ્ટ્રેશન કમિટી) ની અધ્યક્ષતા હેઠળ એક નિષ્ણાત સમિતિની રચના કરી. રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ, તારીખ

૨૪.૦૨.૨૦૧૪ ના રોજ યોજાયેલી તેની પછીની બેઠકમાં, ડૉ. સુશીલ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોને પ્રકાશિત કરવાનો નિર્ણય લીધો અને નિષ્ણાત સમિતિની ભલામણો પર તમામ હિતધારકોના અભિપ્રાયો આમંત્રિત કર્યા. ડૉ. સુશીલ સમિતિએ અવલોકન કર્યું કે રાસાયણિક સમકક્ષતા સ્થાપિત કરવા માટેના ડેટામાં સુધારાની જરૂર છે. વધુમાં, એવી ભલામણ કરવામાં આવી છે કે તાજેતરની પાંચ બેચના પૃથક્કરણ દ્વારા રાસાયણિક સમકક્ષતા સ્થાપિત કરવી જોઈએ જે લોકપ્રિય રીતે ફાઈવ-બેચ એનાલિસિસ તરીકે ઓળખાય છે. તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના આદેશમાં ફેરફાર કરવા માટે દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી પર, આ કોર્ટે તારીખ ૨૮.૦૩.૨૦૧૪ ના આદેશ દ્વારા વધુ સુધારો કર્યો અને સ્પષ્ટતા કરતા ઠેરવ્યું કે એકવાર નોંધણી પહેલાં પૃથક્કરણ અને સક્ષમ તપાસના હેતુથી ટેકનિકલ ગ્રેડ/મટિરીયલ પૂરું પાડવામાં આવ્યું હોય, તો પછી દરેક કન્સાઈનમેન્ટ સાથે ટેકનિકલ ગ્રેડ/મટિરીયલનો આગ્રહ રાખવામાં ન આવી શકે અને આ રીતે આયાત કરાયેલા ફોર્મ્યુલેશનના દરેક કન્સાઈનમેન્ટની ચકાસણી અને પરીક્ષણ કરી શકાય જેથી તે વિશિષ્ટતાઓ અને ગુણવત્તા સંબંધિત ટેકનિકલ ગ્રેડ/મટિરીયલ સાથે મેળ ખાય. ડૉ. સુશીલ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો પર તારીખ ૧૧.૦૪.૨૦૧૪ ના રોજ યોજાયેલી ૩૪૭મી બેઠકમાં સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા વધુ વિચારણા કરવામાં આવી હતી, જેણે ફાઈવ-બેચ એનાલિસિસનું સૂચન કર્યું હતું અને ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના ફોર્મ્યુલેશન સાથે નોંધણી માટે નવી માર્ગદર્શિકા ઘડી હતી તથા માર્ગદર્શિકાને મંજૂરી માટે સરકારને મોકલી આપી હતી. જ્યારે આવી માર્ગદર્શિકાઓ પ્રસ્તાવિત કરવામાં આવી, ત્યારે અરજદારો સહિત અસંખ્ય વ્યક્તિઓએ સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૬૮૭૪/૨૦૧૪ અને સંલગ્ન બાબતોની અરજીઓ મારફતે તેને પડકારીને આ કોર્ટનો સંપર્ક કર્યો. આ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૦૭.૦૭.૨૦૧૪ ના રોજના ચુકાદા દ્વારા તે અરજીઓ રદ કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદીઓ સહિત ઉદ્યોગના અમુક વિભાગો ફાઈવ-બેચ એનાલિસિસ સામે વાંધો

ઉઠાવી રહ્યા હોવાથી, સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ તારીખ ૧૩.૦૫.૨૦૧૫ ના રોજ ઓપન હાઉસ બેઠક યોજી હતી. તારીખ ૧૩.૦૫.૨૦૧૫ ની ઓપન હાઉસ બેઠકમાં થયેલી ચર્ચાઓ અને આપેલા સૂચનોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ, તારીખ ૨૬.૦૫.૨૦૧૫ ની તેની ૩૫૬મી બેઠકમાં, ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસ લાગુ કરવાના તેના અગાઉના નિર્ણયને સ્થગિત રાખવાનો નિર્ણય લીધો અને રાસાયણિક સમકક્ષતા સ્થાપિત કરવા માટે અપનાવવાની પદ્ધતિ પર વિચાર કરવા માટે ડૉ. કે. કે. શર્મા (પ્રોજેક્ટ કોઓર્ડિનેટર અને રજિસ્ટ્રેશન કમિટીના સહ-સભ્ય) ના નેતૃત્વ હેઠળ બીજી સમિતિની રચના કરવાનો નિર્ણય લીધો. ત્યારબાદ, સરકારના કૃષિ અને સહકાર વિભાગે આગળની જરૂરી કાર્યવાહી માટે ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના FI નોંધાયેલ હોય ત્યાં TIM ની નોંધણી માટે સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા માર્ગદર્શિકાને મંજૂરી આપતો એક પત્ર પણ સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીને સંબોધિત કર્યો. ત્યારબાદ, ઓક્ટોબર, ૨૦૧૫ ના મહિનામાં, કૃષિ અને સહકાર વિભાગે રજિસ્ટ્રેશન કમિટીને એક પત્ર સંબોધીને ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના FI નોંધાયેલ હોય ત્યાં TIM ની નોંધણી માટે નવી માર્ગદર્શિકા જારી કરી, જેના પરિણામે તારીખ ૦૨.૧૧.૨૦૧૫ ની આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા બહાર આવી, જેણે ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના FI/FIM અગાઉથી નોંધાયેલ હોય ત્યાં TIM ની નોંધણીની જોગવાઈ કરી. આ શ્રેણીને "TIM v/s. FI / FIM" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ વધુમાં, તેની ૩૬૦મી બેઠકમાં, ડૉ. કે. કે. શર્મા સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોનો સ્વીકાર કર્યો. એ પણ નોંધવું જરૂરી છે કે ૧લા અરજદારે ડૉ. કે. કે. શર્માની અધ્યક્ષતાવાળી સમિતિમાં ભાગ લીધો હતો અને છતાં, ઉક્ત બેઠકમાં તેના દ્વારા કોઈ અસંમતિ નોંધાવવામાં આવી નથી.

૨૩. આ અરજીમાં, મુખ્યત્વે અરજદારોનો એવો કેસ છે કે ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા

વિના FI અને FIM અગાઉથી નોંધાયેલ હોય ત્યાં અન્ય બાબતોની સાથે TIM ની નોંધણી માટે રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા મંજૂર કરાયેલી માર્ગદર્શિકાઓ કીટનાશકની નોંધણી માટે નવી શ્રેણી ઊભી કરવા સમાન બનશે કે જે અધિનિયમ હેઠળ વિચારાયેલ નથી. અરજદારોનો એવો કેસ છે કે નોંધાયેલા ફોર્મ્યુલેશનમાં અંતર્નિહિત બિન-નોંધાયેલ ટેકનિકલ સાથે રાસાયણિક સમકક્ષતા સ્થાપિત કરવામાં આવે છે જેથી ફોર્મ્યુલેશન નોંધણીકર્તાના ટેકનિકલ સપ્લાયના ગુપ્ત ડેટાની મંજૂરી મળે છે અને તે અધિનિયમની કલમ ૯(૪) ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરવા સમાન બનશે. અરજદારોનો એવો પણ કેસ છે કે આવી માર્ગદર્શિકાઓ ધોરણોને હળવા કરવા સમાન બનશે અને તે કીટનાશકની સુરક્ષા અને બાયો-અસરકારકતાને હળવી કરવા સમાન બનશે. અરજદારોનો એવો પણ કેસ છે કે જ્યાં ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના આયાતી ફોર્મ્યુલેશન નોંધવામાં આવ્યું હોય ત્યાં ટેકનિકલના સ્વદેશી ઉત્પાદકો માટે નોંધણી મંજૂર કરવા માટે પેસ્ટિસાઈડ્સના નમૂનાઓના પરીક્ષણ માટેના ઘણા મહત્વપૂર્ણ પરીક્ષણો દૂર કરવામાં આવ્યા છે. કીટનાશક અધિનિયમ, ૧૯૬૮ અને તેના હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોની યોજના હેઠળ, અધિનિયમની કલમ ૯ કીટનાશકની નોંધણી સાથે સંબંધિત છે. અધિનિયમની કલમ ૯(૧) મુજબ, કોઈપણ કીટનાશકની આયાત અથવા ઉત્પાદન કરવા ઈચ્છતી કોઈપણ વ્યક્તિ આવા કીટનાશકની નોંધણી માટે રજિસ્ટ્રેશન કમિટીને અરજી કરી શકે છે અને દરેક કીટનાશક માટે અલગ અરજી રહેશે. અધિનિયમની કલમ ૯(૩) હેઠળ, કીટનાશકની નોંધણી માટેની આવી કોઈપણ અરજી મળવા પર, કમિટી, યોગ્ય જણાય તેવી તપાસ કર્યા પછી અને પોતાની જાતે સંતોષ મેળવ્યા પછી કે જે કીટનાશક સંબંધિત અરજી છે તે કીટનાશકની અસરકારકતા અને માનવજાત તથા પ્રાણીઓ માટે તેની સુરક્ષા અંગે આયાતકાર અથવા ઉત્પાદક, જે પણ હોય, દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવાઓને અનુરૂપ છે, જરૂરી ફી વસૂલ કરીને આવા કીટનાશકની નોંધણી કરશે. અધિનિયમની કલમ ૯(૪) હેઠળ, જ્યાં કોઈપણ વ્યક્તિની અરજી પર કીટનાશકની નોંધણી કરવામાં

આવી હોય, ત્યાં કીટનાશકની આયાત કે ઉત્પાદન કરવા ઈચ્છતી અથવા તેની આયાત કે ઉત્પાદનના વ્યવસાયમાં રોકાયેલી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ અરજી કરવા પર અને નિયત ફી ચૂકવવા પર નોંધણી માટે હકદાર બનશે અને તે જ શરતો પર નોંધણી પ્રમાણપત્ર જારી કરવામાં આવશે કે જે શરતો પર કીટનાશક મૂળભૂત રીતે નોંધાયેલ હતો. એ બાબત વિવાદસ્પદ નથી કે જ્યારે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી માટે અરજી કરવામાં આવે છે, ત્યારે સમગ્ર ટેકનિકલ ડેટા પણ રજૂ કરવાનો રહે છે. એ નોંધવું સુસંગત છે કે જ્યારે પિસ્ટિસાઈડ્સ મેન્યુફેક્ચર્સ એન્ડ ફોર્મ્યુલેટર્સ એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિયાએ સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ માં અરજી દાખલ કરી હતી, ત્યારે તેમાંના પ્રતિવાદી નંબર ૩ થી ૮ (એટલે કે વર્તમાન અરજદારો અને સંલગ્ન બાબતોના અરજદારો) વતી એક જવાબી સોગંદનામું દાખલ કરવામાં આવ્યું છે. ઉક્ત અરજીમાં, મૂળ અરજદારોએ એવો આક્ષેપ કર્યો હતો કે રજિસ્ટ્રેશન કમિટી ટેકનિકલ સામગ્રીની નોંધણીની જરૂરિયાત વિના આયાત માટે ફોર્મ્યુલેશન્સની નોંધણીની મંજૂરી આપી રહી છે. ઉક્ત સોગંદનામાનો સુસંગત ભાગ જે અહીંના અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવાની વિરુદ્ધ જાય છે તે નીચે મુજબ વંચાય છે:

૨૧. રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા ઘડવામાં આવ્યા મુજબ કલમ ૯(૩) હેઠળ ફોર્મ્યુલેશન આયાતની નોંધણી માટેની પ્રક્રિયા, જે નવેમ્બર, ૨૦૧૦ સુધી અમલમાં હતી, તે નીચે મુજબ છે:

a) રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા જારી કરાયેલ માર્ગદર્શિકા મુજબ, ટેકનિકલ ગ્રેડ કે ફોર્મ્યુલેશનની આયાત અથવા ઉત્પાદન માટે અધિનિયમની કલમ ૯(૩) અનુસાર તેની નોંધણી કરાવવી ફરજિયાત છે, જેના માટે માર્ગદર્શિકામાં દર્શાવ્યા મુજબ ફોર્મ્યુલેશન તેમજ ટેકનિકલ ગ્રેડ બંને માટે પૂર્ણ ડેટાની જરૂરિયાત રજૂ કરવી પડશે.

b) એવા કિસ્સામાં જ્યાં આયાતકારે માત્ર ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હોય, ત્યાં માર્ગદર્શિકામાં નોંધણી માટે બે અરજીઓ રજૂ કરવી ફરજિયાત હતી, એક ફોર્મ્યુલેશનમાં વપરાતી ટેકનિકલ સામગ્રી માટે અને બીજી ફોર્મ્યુલેશન પોતે માટે.

c) આયાત માટે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી કરતી વખતે, આયાતકારે ડેટા જરૂરિયાતોનું પણ પાલન કરવું પડતું હતું, જેમાં ટેકનિકલ અને ફોર્મ્યુલેશનની કેમિસ્ટ્રી, બાયો-અસરકારકતા, ઝેરીતા અને પેકેજિંગ સંબંધિત વિગતવાર ડેટા રજૂ કરવાનો રહેતો હતો.

d) ઉપરોક્ત બે અરજીઓ મળવા પર, રજિસ્ટ્રેશન કમિટી ફોર્મ્યુલેશન તેમજ ટેકનિકલ સામગ્રી પરના પૂર્ણ ડેટાની તપાસ કરશે અને તેનાથી સંતોષ થયા પછી, ફોર્મ્યુલેશન માટે નોંધણી પ્રમાણપત્ર જારી કરશે. રજિસ્ટ્રેશન કમિટી એકસાથે ટેકનિકલ સામગ્રી માટે નોંધણી જારી કરશે, જો કે તે ત્રણ (૩) વર્ષની મુદત પૂરી થવા પર અમલમાં આવશે.

e) રજિસ્ટ્રેશન કમિટી આયાતકારને નોંધણી પ્રમાણપત્ર આપતા પહેલાં, ફોર્મ્યુલેશન તેમજ ટેકનિકલ સામગ્રી બંનેના ડેટાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે આશરે બે વર્ષ લે છે.

૨૨. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજદારોનો એવો આક્ષેપ કે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી સાથે ટેકનિકલ સામગ્રી નોંધાયેલ નથી અથવા મૂલ્યાંકન કરવામાં આવતી નથી તે પાયાવિહોણો અને તથ્યની દ્રષ્ટિએ ખોટો છે. અરજદારોના ઉક્ત કથનો એવી ખોટી છાપ ઊભી કરે છે કે આયાત માટે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી કરતી વખતે ટેકનિકલ સામગ્રીની નોંધણીને પડતી મૂકવામાં આવે છે અને તેથી રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા આપવામાં આવેલી આ મુક્તિ, બદલામાં, કૃષિ ક્ષેત્રની સુરક્ષા અને જરૂરિયાતો સાથે સમાધાન કરે છે,

કારણ કે ટેકનિકલ સામગ્રીની તપાસ કે પરીક્ષણ કરવામાં આવશે નહીં. ઉપરોક્ત પ્રક્રિયાના પ્રકાશમાં, અરજદારો દ્વારા ઊભી કરવામાં આવેલી ઉક્ત ગેરમાર્ગે દોરનારી વિભાવના એ હકીકતથી સરળતાથી દુર થાય છે કે ટેકનિકલ સામગ્રીનો સમગ્ર ડેટા રજૂ કરવો જરૂરી છે, પછી ભલે તેનું ફોર્મ્યુલેશન નોંધાવવાનું હોય. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે વાસ્તવમાં કાયદો એવા કીટનાશકની નોંધણીની કલ્પના કરતો નથી જે ભારતમાં આયાત કરવામાં આવતો નથી. તેમ છતાં, સત્તાધિકારીઓએ માર્ગદર્શિકા હેઠળ ઉપરોક્ત પ્રક્રિયા વિકસાવી છે....."

અગાઉની અરજીઓમાં દાખલ કરવામાં આવેલા જવાબી સોગંદનામાના ઉપરોક્ત ફકરાઓમાં, અહીંના અરજદારો દ્વારા સ્પષ્ટપણે જણાવાયું છે કે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી માટે ટેકનિકલ સામગ્રીનો સમગ્ર ડેટા પૂરો પાડવામાં આવે છે. જો ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી માટેની અરજી દ્વારા ટેકનિકલની આવી જરૂરિયાત સબમિટ કરવી જરૂરી હોય, તો જો કોઈ પછીનો અરજદાર ટેકનિકલ કીટનાશકની નોંધણી માટે અરજી કરે છે, તો રજિસ્ટ્રેશન સત્તાધિકારી માટે અગાઉના અરજદારના ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણીમાં ટેકનિકલ સંબંધિત ઉપલબ્ધ ડેટાની સરખામણી કરીને આવા અરજદારના નોંધણી માટેના દાવ પર વિચાર કરવાનો માર્ગ હંમેશા ખુલ્લો છે. પૂરો પાડવામાં આવેલ ડેટા એ અરજદારો દ્વારા દાવો કરવામાં આવ્યા મુજબ ગુપ્ત નથી. એકવાર ડેટા પૂરો પાડવામાં આવે પછી, તે પ્રતિવાદીઓ માટે રેકૉર્ડની બાબત બની જાય છે. જેમ કે, અરજદારોનો વર્તમાન દાવો સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ ની અરજીમાં દાખલ કરાયેલા જવાબી સોગંદનામામાં તેમના દ્વારા અગાઉ લેવાયેલા વલણથી વિપરીત છે. તે બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, અને ભારત સંઘ અને અન્ય હરીફ પ્રતિવાદીઓ વતી કરવામાં આવેલા કથનોને ધ્યાનમાં લેતા, અમારો સુવિચારીત મત છે કે અગાઉના ફોર્મ્યુલેશન નોંધણીકર્તાની અરજીમાં સમાવિષ્ટ ટેકનિકલના અંતર્નિહિત ડેટાના આધારે ટેકનિકલની નોંધણીની

મંજૂરી આપતી વર્તમાન અરજીમાં આક્ષેપિત આવી માર્ગદર્શિકાઓને નવી શ્રેણી તરીકે ગણાવી શકાય નહીં, જેવો કે અરજદારો દ્વારા દર્શાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

૨૪. અરજદારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટ શ્રી પી. ચિદમ્બરમે રજૂઆત કરી હતી કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓમાં પારદર્શિતાનો અભાવ છે કારણ કે ડૉ. સુશીલ સમિતિની ભલામણોનો સ્વીકાર કર્યા પછી ઓપન હાઉસ બેઠક યોજવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા માર્ગદર્શિકા જારી કરતી વખતે આવી ભલામણોનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો તે પહેલાં ડૉ. કે. કે. શર્મા સમિતિની ભલામણો ક્યારેય જાહેર જનતા સમક્ષ મૂકવામાં આવી નહોતી. વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટે પોતાની દલીલના સમર્થનમાં (૨૦૧૬) ૭ SCC ૭૦૩ માં રિપોર્ટ થયેલ સેલ્યુલર ઓપરેટર્સ એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિરુદ્ધ ટેલિકોમ રેગ્યુલેટરી ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે.

૨૫. બીજી તરફ, પ્રતિવાદીઓનો એવો કેસ છે કે રાસાયણિક સમકક્ષતા સ્થાપિત કરવા માટેની ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસ પદ્ધતિ સામે એવો દાવો કરતા અમુક વાંધાઓને ધ્યાનમાં રાખીને કે તે ભારતીય ઉદ્યોગ અને લઘુ ઉદ્યોગના વિકાસને જોખમમાં મૂકશે, રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા એક ઓપન હાઉસ બેઠક બોલાવવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ, ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસ લાગુ કરવાના નિર્ણયને સ્થગિત રાખવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો અને આવા વાંધાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, રાસાયણિક સમકક્ષતા સ્થાપિત કરવા માટે અપનાવવાની પદ્ધતિ પર વિચાર કરવા માટે શ્રી કે. કે. શર્મા (પ્રોજેક્ટ કોઓર્ડિનેટર અને રજિસ્ટ્રેશન કમિટીના સહ-સભ્ય) ના નેતૃત્વ હેઠળ બીજી સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદારોમાંથી એક ડૉ. કે. કે. શર્માના નેતૃત્વ હેઠળની સમિતિમાં પણ હતા અને ડૉ. કે. કે. શર્માના

નેતૃત્વ હેઠળની બેઠકની મિનિટ્સમાં કોઈ અસંમતિ નોંધાયેલી નથી, જેના પરિણામે અંતે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા બહાર આવી. ડૉ. સુશીલ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો પછી અને ઉદ્યોગના અમુક વિભાગોના વાંધાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, ઓપન હાઉસ બેઠક બોલાવવામાં આવી હતી અને ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસ માટેના સૂચનો સ્થગિત રાખવામાં આવ્યા હતા તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા. પ્રતિવાદીઓ વતી ઉપસ્થિત વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટ દ્વારા એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કોઈ પણ સમયે, ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસની ભલામણ અગાઉ ભારતમાં અમલમાં નહોતી. અરજદાર સમિતિમાં એક પક્ષકાર છે પરંતુ તેમણે બેઠકમાં કોઈ અસંમતિ દર્શાવી નથી અને જ્યારે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ જારી કરવામાં આવે છે, ત્યારે એવો દર્શાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે કે સદર માર્ગદર્શિકાઓમાં પારદર્શિતાનો અભાવ છે. સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા વિવિધ તબક્કે અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા અને ઘડવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકાને ધ્યાનમાં રાખીને, આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા પારદર્શક નથી તેવી વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટ શ્રી પી. ચિદમ્બરમની દલીલ અને વિનંતીનો સ્વીકાર કરવા માટે અમે સહમત નથી, જેવો કે આ કોર્ટ દ્વારા સિવિલ અરજી નંબર ૭૯૬૯/૨૦૧૩ અને સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ અને સંલગ્ન બાબતોમાં વિદ્વત એકલ ન્યાયાધીશ (Single Judge) દ્વારા પસાર કરાયેલા અગાઉના વચગાળાના આદેશ તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ માં ઘડવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો.

૨૬. અરજદારોનો એવો પણ કેસ છે કે આ માર્ગદર્શિકાઓ નીતિગત પ્રકૃતિની છે અને જો આવી માર્ગદર્શિકાઓ મનસ્વી હોય અને અધિનિયમની જોગવાઈઓથી વિપરીત હોય, તો ભારતીય સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ ન્યાયિક સમીક્ષા (judicial review) ની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને આ કોર્ટ દ્વારા તેને રદ કરવી જરૂરી છે. તેમનો એવો કેસ છે કે આવી માર્ગદર્શિકાઓ, જે અધિનિયમમાં ન હોય તેવી નવી શ્રેણી ઊભી કરવા સમાન છે,

તેને કાયદાથી જ વિપરીત ઠેરવવી જોઈએ. અરજદારોનો એવો પણ કેસ છે કે જે માર્ગદર્શિકાઓ અગાઉ સખત રીતે અમલમાં મૂકવામાં આવી હતી, તે સુરક્ષા અને બાયો-અસરકારકતાના ધોરણો સાથે સમાધાન કરે છે અને માનવજાત અથવા પ્રાણીઓના જીવનને જોખમમાં મૂકી શકે છે, તેથી તેને ગેરકાયદેસર અને મનસ્વી ઠેરવવી જોઈએ. અરજદારોનો વધુમાં એવો કેસ છે કે સદર માર્ગદર્શિકાઓ સંપૂર્ણપણે અવૈજ્ઞાનિક છે અને બુદ્ધિનો ઉપયોગ ન કરવાના દોષથી પીડાય છે તથા સ્વદેશી ઉત્પાદકોની તરફેણ કરવાના ઉદ્દેશ્યથી ઘડવામાં આવી છે અને તે માત્ર પ્રતિવાદી નંબર ૨ ની જ નહીં પરંતુ FAO-WHO ના વૈશ્વિક ધોરણોની સ્થાપિત માર્ગદર્શિકાથી પણ વિપરીત છે, તેથી તેને મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર જાહેર કરવાની રહેશે.

૨૭. બીજી તરફ, પ્રતિવાદીઓનો એવો કેસ છે કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓને એવા ગ્રાઉન્ડ પર પડકારી શકાય નહીં કે જ્યારે ટેકનિકલ સ્વદેશી ઉત્પાદક માટે નોંધણી મંજૂર કરવાની હોય, જ્યાં ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના આયાતી ફોર્મ્યુલેશન નોંધાયેલ હોય ત્યારે "TIM v/s. FI" શ્રેણી માટેની નવી માર્ગદર્શિકામાં ટેકનિકલની નોંધણી માટે જરૂરી એવા પરીક્ષણો બાદ કરવામાં આવ્યા છે. અધિનિયમની કલમ ૯(૪) હેઠળ "મી ટૂ" (સમાન) નોંધણીના સ્વરૂપમાં રહેલી નોંધણીઓ સ્પષ્ટપણે ભલામણ કરે છે કે જ્યારે સમાન ટેકનિકલ સમાન શ્રેણી હેઠળ નોંધાયેલ હોય, ત્યારે કેમિસ્ટ્રી, બાયો-અસરકારકતા, ઝેરીતા અને પેકેજિંગ સંબંધિત ડેટા રજૂ કરવામાંથી મુક્તિ કાયદાકીય રીતે પછીના નોંધણીકર્તાને આપવામાં આવે છે.

૨૮. સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ ની અરજીમાં દાખલ કરાયેલા જવાબી સોગંદનામામાં અરજદારો વતી એવો કેસ છે કે જ્યારે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણીના હેતુ માટે અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેની સાથે સમગ્ર ડેટા રજૂ કરવામાં આવે

છે. તે બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને અને અગાઉની અરજીઓમાં દાખલ કરાયેલા જવાબી સોગંદનામામાં અરજદારો દ્વારા પોતે દર્શાવ્યા મુજબના કેસને ધ્યાનમાં લેતા, એવું કહી શકાય નહીં કે ધોરણો નીચા કરવામાં આવ્યા છે અથવા તે અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલ મુજબ નવી શ્રેણી ઊભી કરવા સમાન છે. એ વાત સાચી છે કે નીતિઓ કે માર્ગદર્શિકાઓ પણ યોગ્ય કિસ્સાઓમાં ન્યાયિક સમીક્ષાના ક્ષેત્રની બહાર નથી, પરંતુ તે જ સમયે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના અધિકૃત ચૂકાદાઓ દ્વારા એ સુસ્થાપિત થયેલું છે કે, નીતિગત નિર્ણય અથવા માર્ગદર્શિકાને મર્યાદિત ગ્રાઉન્ડ્સ પર ન્યાયિક સમીક્ષાને આધીન કરી શકાય છે, એટલે કે, જો તે અસંવૈધાનિક હોય, જો તે અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓની બહાર હોય, જો સોંપાયેલ સત્તાધિકારીએ તેની સોંપાયેલી સત્તા મર્યાદા બહાર કામ કર્યું હોય અથવા જો કારોબારી નીતિ કાયદાકીય કે બૃહદ જાહેર નીતિથી વિપરીત હોય.

૨૯. આ સંબંધમાં, અરજદારોના વિદ્વાન વરિષ્ઠ એડવોકેટ શ્રી પી. ચિદમ્બરમે તેમની આ દલીલના સમર્થનમાં કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ કાયદાથી જ વિપરીત છે અને તે મનસ્વી રીતે ઘડવામાં આવી છે, (૨૦૦૮) ૨ SCC ૬૭૨ માં રિપોર્ટ થયેલ દિલ્હી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી અને અન્ય વિરુદ્ધ જોઈન્ટ એક્શન કમિટી, એલોટી ઓફ SFS ફ્લેટ્સ અને અન્ય ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર અને ૨૦૦૩(૬) AWC ૫૨૭૨ (LB) માં રિપોર્ટ થયેલ આર. બી. સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્ય ના કેસમાં આપેલા ડિવિઝન બેંચના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે. (૨૦૦૮) ૨ SCC ૬૭૨ માં રિપોર્ટ થયેલ દિલ્હી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી અને અન્ય વિરુદ્ધ જોઈન્ટ એક્શન કમિટી, એલોટી ઓફ SFS ફ્લેટ્સ અને અન્ય ના કેસમાં ચુકાદાના ફક્ત ૬૪ અને ૬૫ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૬૪. નીતિગત નિર્ણય તરીકે ઓળખાતો કારોબારી આદેશ ન્યાયિક સમીક્ષાના ક્ષેત્રની બહાર નથી. જ્યારે પરિષ્ઠ અદાલતો નીતિની સૂક્ષ્મ બાબતોમાં હસ્તક્ષેપ ન કરી શકે અથવા એકના સ્થાને બીજાને બદલી ન શકે, પરંતુ એવું દાવો કરવો યોગ્ય રહેશે નહીં કે જ્યારે આક્ષેપિત નિર્ણય નીતિગત નિર્ણય છે તેવી દલીલ કરવામાં આવે ત્યારે કોર્ટે તેના ન્યાયિક હાથ અળગા કરી લેવા જોઈએ. પરિષ્ઠ અદાલત તરફથી તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવો તે અધિકારક્ષેત્ર બહારનો રહેશે નહીં કારણ કે તે ન્યાયિક સમીક્ષાને આધીન છે.

૬૫. મોટા પાયે, નીતિગત નિર્ણય નીચેના ગ્રાઉન્ડ્સ પર ન્યાયિક સમીક્ષાને આધીન છે:

- (a) જો તે અસંવૈધાનિક હોય;
- (b) જો તે અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓની બહાર હોય;
- (c) જો સોંપાયેલ સત્તાધિકારીએ તેની સોંપાયેલી સત્તા મર્યાદા બહાર કામ કર્યું હોય;
- (d) જો કારોબારી નીતિ કાયદાકીય અથવા બૃહદ નીતિથી વિપરીત હોય."

૨૦૦૩(૬) AWC ૫૨૭૨ (LB) માં રિપોર્ટ થયેલ આર. બી. સિંહ અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્ય ના કેસમાં લખનારો બેંચ ખાતે અલાહાબાદ હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચે નીચે મુજબ ઠેરવ્યું છે:

"૨૯. વિદ્વત એડવોકેટ જનરલ દ્વારા ઘણું કહેવામાં આવ્યું છે કે આક્ષેપિત નિર્ણય એક નીતિગત નિર્ણય છે અને તેથી, આ કોર્ટ નીતિગત નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરવા અને સરકારે કોર્ટ દ્વારા સૂચવ્યા મુજબ નિર્ણય લેવો જોઈતો હતો

તેમ કહેવા માટે સક્ષમ નથી. તેથી, અમે વિવિધ શબ્દકોશોમાં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ "પોલિસી" (નીતિ) અને "પબ્લિક પોલિસી" (જાહેર નીતિ) શબ્દના અર્થનો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય માનીએ છીએ.

૪૦. નિઃશંકપણે, એ વાત સાચી છે કે અદાલતો, તેમની ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, સામાન્ય રીતે કારોબારીના નીતિગત નિર્ણયોમાં હસ્તક્ષેપ કરતી નથી સિવાય કે નીતિમાં બદલિયત, અપ્રમાણસરતા, મનસ્વીતા કે અયોગ્યતાના આધારે ખામી કાઢી શકાય. જાહેર હિત અને બદલાયેલી પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને સમય સમય પર તેની નીતિ બદલવી એ રાજ્યના ક્ષેત્રમાં જ છે પરંતુ અમે જે કહેવા માંગીએ છીએ તે એ છે કે તમામ નીતિગત નિર્ણયો એ રાજ્યના કાર્યો છે પરંતુ તમામ રાજ્ય કાર્યો એ નીતિગત નિર્ણયો નથી."

૩૦. આનાથી વિપરીત, સંબંધિત પ્રતિવાદીઓ વતી ઉપસ્થિત વિદ્વત્ પરિષ્ઠ એડવોકેટ અને ભારતની વિદ્વત્ આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલનો એવો કેસ છે કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ દલીલ કર્યા મુજબ કોઈ નવી શ્રેણી ઊભી કરતી નથી અને અધિનિયમની કલમ ૫(૫) હેઠળ, રજિસ્ટ્રેશન કમિટી પોતાની પ્રક્રિયાને નિયંત્રિત કરવા અને તેના દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતા કામકાજ સંચાલિત કરવા માટે સશક્ત છે અને માર્ગદર્શિકાઓની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લેતાં કે જે નીતિગત નિર્ણય તરીકે લેવામાં આવી છે, તે ન્યાયિક સમીક્ષાનો વિષય બની શકે નહીં. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાને ધ્યાનમાં લેતાં, કાયદાની કોઈ પણ જોગવાઈ અથવા સંવિધાનની કોઈ જોગવાઈનો ભંગ થયો નથી અને વધુમાં, એવું કહી શકાય નહીં કે આવી માર્ગદર્શિકાઓ મનસ્વી છે. પ્રતિવાદીઓનો એવો કેસ છે કે અરજદારોએ, માત્ર તેમના

વ્યાપારી હિત માટે અને સ્પેશી ઉત્પાદકોની કાયદેસરની અરજીઓની નોંધણીને રોકવા માટે, આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓને પડકારી છે.

૩૧. શ્રી દેવાંગ વ્યાસ, ભારતની વિદ્વાન આસિસ્ટન્ટ સોલિસિટર જનરલે તેમની આ દલીલના સમર્થનમાં કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ નીતિગત નિર્ણયો છે અને આવી માર્ગદર્શિકાઓ મનસ્વી અથવા બદનિયત છે તેવો કોઈ કેસ ન બને ત્યાં સુધી કોઈ હસ્તક્ષેપ જરૂરી નથી, (૨૦૧૬) ૬ SCC ૪૦૮ માં રિપોર્ટ થયેલ સેન્ટર ફોર પબ્લિક ઇન્ટેરેસ્ટ લિટિગેશન વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે. ચુકાદાના ફકરા ૨૧ અને ૨૭ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૨૧. આવો નીતિગત નિર્ણય, જ્યારે મનસ્વી અથવા અસંગત બાબતો પર આધારિત અથવા બદનિયત અથવા કાયદાકીય જોગવાઈઓથી વિપરીત માલૂમ ન પડે, ત્યારે ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે અદાલતો દ્વારા કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી. કાયદાનો આ સિદ્ધાંત પથ્થર પર કોતરાયેલો છે જે આ કોર્ટ દ્વારા અસંખ્ય પ્રસંગોએ વારંવાર કહેવામાં આવ્યો છે અને પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે. જલ મહલ રિસોર્સ (P) લિમિટેડ વિરુદ્ધ કે. પી. શર્મા ના કેસમાં, કોર્ટે નીચે મુજબની રીતે આ સિદ્ધાંતને અધોરેખિત કર્યો હતો: (SCC pp.૮૬૧-૬૨, paras ૧૩૭-૩૮)

૧૩૭. આ પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે જો કે અદાલતો પાસેથી ઘણીવાર મામલાના તકનીકી અને વહીવટી પાસાઓમાં પ્રવેશવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, પરંતુ તેની પોતાની મર્યાદાઓ છે અને સત્તાના પૃથક્કરણના સિદ્ધાંત અને થીયરીને અનુરૂપ, રાજ્ય સત્તાધિકારીઓના નિર્ણયો પર ઓછામાં ઓછા અમુક

અંશે નિર્ભર રહેવું પડશે, ખાસ કરીને જો તે ટેકનોક્રેટ્સ દ્વારા તૈયાર કરાયેલા પ્રોજેક્ટ રિપોર્ટ પરથી પ્રતિબિંબિત થતા નિષ્ણાતોના અભિપ્રાય પર આધારિત હોય, રાજ્ય વહીવટની સમગ્ર શ્રેણી દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યું હોય, એક પછી એક સરકાર દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યું હોય અને મંજૂર કરવામાં આવ્યું હોય, તો તેને યોગ્ય વિશ્વાસ અને વજન આપવું પડશે. આ છતાં જો કોર્ટ આવા વહીવટી નિર્ણયની નિષ્પક્ષતા અને વહીવટી, તકનીકી અને નાણાકીય નિષ્ણાતો સહિતની સમગ્ર સંસ્થાના દૃષ્ટિકોણની યોગ્યતાને કોઈપણ પુરાવાના સમર્થન વિના પી.આઈ.એલ. અરજદારના આગ્રહથી બારીક દલીલો ધ્યાનમાં લઈને રદ કરવાનું પસંદ કરે છે, તો પી.આઈ.એલ. અરજદારોને કડક પુરાવા આપવા પડશે અને તેમને અસાધારણ અને બિન-ન્યાયિક લોકપાલ તરીકે કાર્ય કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં જેઓ વ્યાપક વહીવટકર્તાઓ, તકનીકી નિષ્ણાતો અને નાણાકીય નિષ્ણાતો સહિતની સંસ્થા દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી સમગ્ર કવાયત પર પ્રશ્નાર્થ ચિહ્ન મૂકે. અમારા સુવિચારીત મતમાં, આનાથી રાજ્યના ત્રણેય અંગો વચ્ચે અથડામણ નહીં તો ઘર્ષણ થઈ શકે છે અને સત્તાના પૃથક્કરણની થીયરીમાં સમાયેલા શાસનના સિદ્ધાંતને અસર કરશે. વાસ્તવમાં, આ કોર્ટે એમ.પી. ઓઈલ એક્સટ્રેક્શન વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એમ.પી., (૧૯૯૭) ૭ SCC ૫૯૨ p. ૬૧૧ માં અસ્પષ્ટપણે અવલોકન કર્યું છે કે:"

"૪૧. કારોબારી અને કાયદાકીય કાર્યોની ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા બંધારણીય યોજનાની મર્યાદાઓમાં જ રાખવી જોઈએ, જેથી આજકાલ ઘણીવાર ચર્ચાતી અવાંછિત ન્યાયિક સક્રિયતાવાદ દ્વારા ન્યાયતંત્ર પોતાની મર્યાદા ઓળંગી રહ્યું હોવાની આશંકાઓ ઊભી થવાનો કોઈ પ્રસંગ ન આવે. શાસન વ્યવસ્થા જે લોકશાહી માળખા માટે આટલી બધી પ્રતિબદ્ધ છે તે ત્યાં સુધી યોગ્ય રીતે કાર્ય

કરી શકતી નથી જ્યાં સુધી ત્રણેય અંગોમાંથી દરેક અંગ પોતપોતાના ક્ષેત્રોમાં પરસ્પર આદર અને સર્વોચ્ચતાની જરૂરિયાતને ન સમજે.

૧૩૮. જો કે, અમે એ ઉમેરવાની ઉતાવળ કરીએ છીએ અને એવો ગેરસમજણ ઊભી થાય તેવું ઈચ્છતા નથી કે રાજ્ય અથવા તેની સાથે સંકળાયેલી અન્ય કોઈ સત્તાધિકારીના આગ્રહથી કોઈ ચોક્કસ પ્રવૃત્તિ પર વહીવટી કાર્ય કે નિર્ણય ગમે તેટલો ગંભીર કે શોષણયુક્ત હોય અને સ્પષ્ટપણે દેખાઈ આવતો હોય, છતાં કોર્ટે નિષ્ક્રિય, બિનઅસરકારક અને મૂક પ્રેક્ષક બની રહેવું જોઈએ. અહીં એ વાત પર ભાર મૂકવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે કે રાજ્ય અથવા કેન્દ્રીય સત્તાધિકારી દ્વારા યોગ્ય વિચારણા અને ખંતપૂર્વક લેવામાં આવેલા વહીવટી નિર્ણયની યોગ્યતાની તપાસ કરતી વખતે એક સીમારેખા અથવા પ્રતીકાત્મક "લક્ષ્મણ રેખા" હોવી જોઈએ, જે નિર્ણય અને તેના અમલીકરણમાં મનસ્વીતા કે ગેરકાયદેસરતા દર્શાવતા ન હોય. જો શાસનની બાબતમાં આવું સંતુલન ખોરવાય છે, તો વિકાસ ધીમો પડી જવો અને ખોરવાઈ જવો નિશ્ચિત છે, ખાસ કરીને આર્થિક ઉદારીકરણના યુગમાં જ્યાં નીતિગત નિર્ણય મુજબ વૈશ્વિક ક્ષેત્રના કલાકારો પણ સામેલ છે.

૨૭. વિવેકાધીન સત્તાનું અસ્તિત્વ એ છે કે તે નિર્ણય લેનારને કોઈ ચોક્કસ પરિસ્થિતિની માંગને યોગ્ય રીતે પ્રતિભાવ આપવા માટે પ્રોત્સાહિત કરે છે. જ્યારે નિર્ણય લેવાનું કામ નીતિ પર આધારિત હોય છે ત્યારે આવા નિર્ણય લેવામાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો ન્યાયિક અભિગમ વધુ સંકુચિત બની જાય છે. આવા કિસ્સાઓમાં, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, એ તપાસવાનું રહે છે કે પ્રશ્નાસ્પદ નીતિ કોઈ કાયદાકીય જોગવાઈઓની વિપરીત છે કે કેમ અથવા ભેદભાવપૂર્ણ/મનસ્વી છે કે

અસંગત બાબતો પર આધારિત છે કે કેમ. જો ચોક્કસ નીતિ આ માપદંડોને સંતોષે છે અને માન્ય ઠરાવવામાં આવે છે, તો પછી માત્ર એ જ પ્રશ્ન તપાસવાનો રહે છે કે પ્રશ્નાસ્પદ નિર્ણય ઉક્ત નીતિને અનુરૂપ છે કે કેમ."

૩૨. ખાનગી પ્રતિવાદી નંબર ૩ વતી ઉપસ્થિત વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટ શ્રી એસ. એન. સોપારકરે રજૂઆત કરી હતી કે આ માર્ગદર્શિકાઓ તકનીકી પ્રકૃતિની છે, નિષ્ણાતોના અભિપ્રાય પર આધારિત છે, તેથી જ્યાં સુધી તે કાયદાકીય જોગવાઈ અથવા બંધારણીય જોગવાઈનું ઉદ્ધંધન કરે છે તેમ સ્પષ્ટપણે સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેમાં સામાન્ય રીતે હસ્તક્ષેપ કરવાનો હોતો નથી, તેમણે (૨૦૧૧) ૧ SCC ૬૪૦ માં રિપોર્ટ થયેલ બજાજ હિન્દુસ્તાન લિમિટેડ વિરુદ્ધ સર શાદી લાલ એન્ટરપ્રાઇઝીસ લિમિટેડ અને અન્ય ના કેસ પર આધાર રાખ્યો હતો. ચુકાદાના ફક્ત ૩૯ અને ૪૦ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૩૯. અમારો કહેવાનો અર્થ એવો ન સમજવો જોઈએ કે ન્યાયતંત્રે વહીવટી નિર્ણયોમાં ક્યારેય હસ્તક્ષેપ ન કરવો જોઈએ. જો કે, આવો હસ્તક્ષેપ માત્ર મર્યાદિત મર્યાદામાં જ હોવો જોઈએ, દા.ત. જ્યારે કાયદાનું કે બંધારણીય જોગવાઈનું સ્પષ્ટ ઉદ્ધંધન થતું હોય, અથવા વેડન્સબરી અર્થમાં મનસ્વીતા હોય. આ વહીવટકર્તાઓ અને કાયદા ઘડનારાઓ છે જેઓ નીતિઓ ઘડવા અને જાહેર હિતમાં જરૂરી જણાય તેવા વહીવટી નિર્ણયો લેવા માટે હકદાર છે. અદાલતે સામાન્ય રીતે નીતિગત નિર્ણયોમાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં, સિવાય કે તે સ્પષ્ટપણે ગેરકાયદેસર હોય.

૪૦. આર્થિક અને નાણાકીય નિયામક પગલાં એવું ક્ષેત્ર છે જ્યાં ન્યાયાધીશોએ ખૂબ જ સાવચેતીપૂર્વક અતિક્રમણ કરવું જોઈએ કારણ કે ન્યાયાધીશો આ બાબતોમાં નિષ્ણાત નથી. આક્ષેપિત નીતિગત માપદંડો કેન્દ્ર સરકારના

નિષ્ણાતો દ્વારા નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા, અને આ અદાલત માટે આ નિષ્ણાતોના નિર્ણયો પર અપીલમાં બેસવાનું સામાન્ય રીતે ખુલ્લું નથી. આપણને આક્ષેપિત જાહેરનામા કે પ્રેસ નોટમાં કાયદાનું કોઈ ઉલ્લંઘન બતાવવામાં આવ્યું નથી."

૩૩. વિદ્વાન વરિષ્ઠ એડવોકેટ શ્રી એસ. એન. સોપારકરે (૧૯૯૬) ૯ SCC ૭૦૯ માં રિપોર્ટ થયેલ ટાટા આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ કો. લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ના કેસના ચુકાદા પર પણ આધાર રાખ્યો હતો. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠેરવ્યું છે કે જ્યાં કાનૂની મુદ્દાઓ નીતિના નિર્ધારણ અને આવી પરિસ્થિતિઓમાં તકનીકી મુદ્દાઓની પુષ્કળતા સાથે વણાયેલા હોય, ત્યાં કાયદાની અદાલતોએ ખૂબ સાવધ રહેવું જોઈએ અને સાવધાનીપૂર્વક તેમના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ કારણ કે તેમણે નીતિ-નિર્માણના ક્ષેત્રમાં અતિક્રમણ કરવું જોઈએ નહીં, સિવાય કે નીતિ બંધારણ અને કાયદાઓ સાથે અસંગત હોય. ચુકાદાના ફક્ત ૬૭ અને ૬૮ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૬૭. સમિતિના નિર્ણય અને કેન્દ્ર સરકારના પરિણામી આદેશને TISCO ના વિદ્વત કાઉન્સિલ દ્વારા અનેક તકનીકી આધારો પર પડકારવામાં આવ્યા છે. આમાંથી ઘણી બાબતોનો સમિતિ દ્વારા અગાઉથી જ નિકાલ કરવામાં આવ્યો છે.

૬૮. આ તબક્કે, અમે સમગ્ર કેસ પ્રત્યેના અમારા સામાન્ય અભિગમ વિશે કેટલીક ટિપ્પણીઓ કરવાનું યોગ્ય માનીએ છીએ. આ એવા પ્રકારનો કેસ છે જ્યાં કાનૂની મુદ્દાઓ નીતિના નિર્ધારણ અને તકનીકી મુદ્દાઓની પુષ્કળતા સાથે સંકળાયેલા મુદ્દાઓ સાથે વણાયેલા છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, કાયદાની

અદાલતોએ ખૂબ જ સાવધ રહેવું જોઈએ અને સંયમપૂર્વક તેમના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ કારણ કે તેમણે નીતિ ઘડવાના ક્ષેત્રમાં અતિક્રમણ કરવું જોઈએ નહીં, સિવાય કે નીતિ બંધારણ અને કાયદાઓ સાથે અસંગત હોય. વર્તમાન બાબતમાં, તેના આક્ષેપિત ચુકાદામાં, હાઈકોર્ટે કેન્દ્ર સરકારને વર્તમાન વિવાદ દ્વારા ઊભા થયેલા મુદ્દાઓની સમગ્ર શ્રેણીનું વિશ્લેષણ કરવા માટે એક સમિતિ બનાવવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. કેન્દ્ર સરકારે પરિણામે વિવિધ સરકારી/સંસ્થાકીય એજન્સીઓમાંથી દોરેલા ઉચ્ચ સ્તરીય હોદ્દેદારો ધરાવતી સમિતિની રચના કરી હતી જેઓ સંકળાયેલા તકનીકી અને લાંબા ગાળાની વિચારણાઓની સમગ્ર શ્રેણી સાથે વ્યવહાર કરવા માટે સજ્જ હતા. આ સમિતિએ, તેના નિર્ણય પર પહોંચવામાં, સંખ્યાબંધ નીતિગત દસ્તાવેજોની સલાહ લીધી અને સર્વગ્રાહી દ્રષ્ટિકોણથી આ મુદ્દાનો સંપર્ક કર્યો. અમે અમારા વિચારણા માટે ઊભા થતા કાનૂની મુદ્દાઓ પર અમારો અભિપ્રાય આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. અધિનિયમની યોજના પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે કેન્દ્ર સરકારને પટ્ટા આપવા અથવા નવીકરણ કરવા સંબંધી નીતિ નક્કી કરવાનો વિવેકાધિકાર સોંપાયેલ છે. નીતિને અસર કરતી બાબતો અને જેને તકનીકી ક્ષમતાની જરૂર હોય તેવી બાબતો પર, અમે સમિતિની ભલામણોને માન આપ્યું છે અને તેને અનુસર્યા છીએ જે આ મુદ્દાઓને સંબોધવા માટે વધુ લાયક છે."

૩૪. આપેલ પરિસ્થિતિઓના સમૂહમાં નીતિ/માર્ગદર્શિકાઓ કાયદાથી વિપરીત છે કે કેમ, તે મનસ્વી છે કે કેમ, આવી માર્ગદર્શિકા/લેવાયેલ નીતિગત નિર્ણય કાયદાની યોજના અને બંધારણીય જોગવાઈઓથી વિપરીત છે કે કેમ, તે દરેક કેસના તથ્યોના સંદર્ભમાં તપાસવાની બાબત છે. હાથ પરના કેસમાં, જેમ કે અમે અગાઉથી જ ઠેરવ્યું છે કે જે માર્ગદર્શિકાઓ ઘડવામાં આવી છે જે અગાઉ કરાયેલા ફોર્મ્યુલેશન રજિસ્ટ્રેશનમાં

ટેકનિકલના અંતર્નિહિત ડેટાના આધારે ટેકનિકલની નોંધણીને સક્ષમ બનાવે છે, તે નવી શ્રેણી ઊભી કરવા સમાન બનશે નહીં, તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા જારી કરાયેલ સદર માર્ગદર્શિકા કીટનાશક અધિનિયમ, ૧૯૬૮ અને તેના હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો હેઠળની કાયદાકીય જોગવાઈઓથી વિપરીત છે. સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી ૨૫૩૦/૨૦૧૧ માં સ્પેશી ઉત્પાદકો દ્વારા દાખલ કરાયેલી અગાઉની અરજીમાં અરજદારો દ્વારા પોતે દાખલ કરાયેલા જવાબી સોગંદનામા પરથી જ સ્પષ્ટ થાય છે કે, ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી માટે અરજી કરતી વખતે, ટેકનિકલ માટે જરૂરી એવો સમગ્ર ડેટા પણ રજૂ કરવામાં આવે છે. જેમ કે, ટેકનિકલની નોંધણી માટે અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી પછીની અરજીના કિસ્સામાં, કીટનાશકની નોંધણી માટેની આવી વિનંતી પર ટેકનિકલના અંતર્નિહિત ડેટાના આધારે વિચાર કરવામાં આવશે અને તેને મનસ્વી કે ગેરકાયદેસર કહી શકાય નહીં. તે અરજદારોના કોઈ બંધારણીય અધિકારોનું પણ ઉલ્લંઘન કરતું નથી, જેમ કે પ્રતિવાદીઓના વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટ દ્વારા યોગ્ય રીતે દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તેમના વ્યાપારી હિત સિવાય અને સ્પેશી ઉત્પાદકોની કાયદેસરની અરજીઓની નોંધણીને રોકવા સિવાય અરજદારોએ આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓને પડકારી છે. અમારો એવો પણ મત છે કે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા ઘડવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકાથી અરજદારો સીધી રીતે અસરગ્રસ્ત પક્ષકારો નથી. તેમની પાસે લોકસ-સ્ટેન્ડી છે કે નહીં, તેઓ વ્યથિત વ્યક્તિઓ છે કે નહીં, તેનો અમે પાછળથી નિકાલ કરીશું, પરંતુ તે જ સમયે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(g) અને અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ ગેરંટી આપવામાં આવેલા અધિકાર સિવાય અન્ય કોઈ અધિકારનો દાવો કરવામાં આવ્યો નથી. કારણ કે અમારો મત છે કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ ભારતીય સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(g) હેઠળ ગેરંટી આપવામાં આવેલા અરજદારોના અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરતી નથી કે ઉક્ત માર્ગદર્શિકાને મનસ્વી તરીકે પણ ગણાવી શકાય નહીં જેથી બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ મનસ્વીતાના દ્રષ્ટિકોણથી તેની તપાસ કરી શકાય,

તેથી માર્ગદર્શિકામાં હસ્તક્ષેપ કરવાને પાત્ર નથી. પ્રતિવાદીઓ વતી ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ અનેક ચુકાદાઓ ટાંકવામાં આવ્યા છે. (૧૯૯૬) ૯ SCC ૭૦૯ માં રિપોર્ટ થયેલ ટાટા આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ કો. લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ના કેસમાં જણાવ્યા મુજબ, વર્તમાન કેસ એવો છે જ્યાં કાનૂની મુદ્દાઓ તકનીકી મુદ્દાઓની પુષ્કળતા સાથે જોડાયેલા નીતિના નિર્ધારણ સાથે વણાયેલા છે. રજિસ્ટ્રેશન કમિટીમાં નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે અને વધુમાં, વિષય પરના નિષ્ણાતો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયોના આધારે માર્ગદર્શિકાઓ ઘડવામાં આવી છે. તે બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે એવા મતના છીએ કે આવી માર્ગદર્શિકાઓ બંધારણીય યોજના અથવા અધિનિયમની જોગવાઈઓથી વિપરીત નથી કે મનસ્વી પણ નથી, તેથી ભારતીય સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની રિટ અરજીમાં આ કોર્ટ દ્વારા હસ્તક્ષેપ કરવા માટે અરજદારો દ્વારા કોઈ કેસ બનાવવામાં આવ્યો નથી.

૩૫. અરજદારોના વિદ્વાન પરિષ્ઠ એડવોકેટની દલીલનું બીજું પાસું એ છે કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ દ્વારા, પ્રતિવાદીઓએ કેમિકલ ફોર્મ્યુલે ૨૦૧૮ ના ધોરણોને હળવા કર્યા છે જે કીટનાશકની નોંધણી માંગતા ટેકનિકલ સ્પેશી ઉત્પાદકો માટે આવા ધોરણો લાગુ કરવાના કિસ્સામાં માનવજાત અને પ્રાણીઓની સુરક્ષા માટે અને કીટનાશકની અસરકારકતા માટે જોખમી છે. અરજદારોનો એવો કેસ છે કે ભારતમાં પ્રથમ વખત ટેકનિકલના સ્પેશી ઉત્પાદકો માટે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ દ્વારા, ડેટા મંગાવ્યા વિના પણ, એટલે કે નિર્ણાયક સુરક્ષા અને અસરકારકતાના માપદંડો પર દાવાઓ આમંત્રિત કર્યા વિના અને આવા ટેકનિકલને પાંચ-બેચ પૃથક્કરણ પરીક્ષણ (five-batch analysis test) ને આધીન કર્યા વિના, જે FAO-WHO જેવી સંસ્થાઓ દ્વારા ભલામણ કરાયેલ છે, નોંધણી મંજૂર કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવી રહ્યો છે. વિદ્વત એડવોકેટોએ ડૉ. સુશીલ સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોનો સંદર્ભ આપ્યો છે

જેણે ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસના અમલીકરણનું સૂચન કર્યું હતું અને જેણે રાસાયણિક સમકક્ષતા માટે હાલની ડેટા જરૂરિયાતોમાં સુધારાનું સૂચન પણ કર્યું હતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જ્યારે સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ એકવાર ડૉ. સુશીલ સમિતિની ભલામણોનો સ્વીકાર કર્યો હતો જેણે, અન્ય બાબતોની સાથે, FAO-WHO ની માર્ગદર્શિકા અનુસાર તાજેતરના પાંચ બેચના પૃથક્કરણનું સૂચન કર્યું હતું, તો કીટનાશકોના ધોરણો જાળવવા માટે જરૂરી એવા કડક પરીક્ષણોને નાબૂદ કરવાનું કોઈ કારણ નહોતું.

૩૬. બીજી તરફ, પ્રતિવાદીઓનો એવો કેસ છે કે ઇમ્પોર્ટ માટેના ટેકનિકલ (TI), સ્પેશી ઉત્પાદન માટેના ટેકનિકલ (TIM), ઇમ્પોર્ટ માટેના ફોર્મ્યુલેશન (FI) અને સ્પેશી ઉત્પાદન માટેના ફોર્મ્યુલેશન (FIM) ની શ્રેણીઓ માટે ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસ અપનાવવા માટે ડૉ. સુશીલ સમિતિ દ્વારા ભલામણો કરવામાં આવ્યા પછી, જેને તારીખ ૧૧.૦૪.૨૦૧૪ ના રોજ યોજાયેલી ૩૪૭મી બેઠકમાં રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી હતી, વિવિધ પક્ષકારો દ્વારા રજૂઆતો કરવામાં આવી હતી જેના પરિણામે તારીખ ૧૩.૦૫.૨૦૧૫ ના રોજ ઉદ્યોગ સાથે ઓપન હાઉસ બેઠક યોજાઈ હતી. ત્યારબાદ, કરવામાં આવેલા સૂચનો અને રજૂઆતોને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ તારીખ ૨૬.૦૫.૨૦૧૫ ના રોજ યોજાયેલી તેની ૩૫૬મી બેઠકમાં આ મુદ્દા પર ચર્ચા કરી અને તેના અગાઉના નિર્ણયને સ્થગિત રાખવાનું નક્કી કર્યું. ત્યારબાદ, ડૉ. કે. કે. શર્મા સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી અને સદર સમિતિએ તારીખ ૦૧.૧૦.૨૦૧૫ ના રોજ વિચારમંથન પૂર્ણ કર્યા પછી, તારીખ ૦૨.૧૧.૨૦૧૫ ના રોજ આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓ જારી કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદીઓનો એવો કેસ છે કે તારીખ ૧૧.૧૨.૨૦૧૫ ના રોજ યોજાયેલી ૩૬૦મી બેઠકમાં, સામાજિક પ્રતિવાદી રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ ડૉ. કે. કે. શર્મા સમિતિની

ભલામણોનો સ્વીકાર કર્યો અને પ્રક્રિયાગત નમૂના મેળવવાની હાલની પદ્ધતિને અનુસરવાનું નક્કી કર્યું. પ્રતિવાદીઓનો એવો પણ કેસ છે કે, આજ દિન સુધી, ભારતમાં કીટનાશકની કોઈપણ શ્રેણી માટે રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસ પદ્ધતિ અનુસરવામાં આવી નથી. પ્રતિવાદીઓ વતી ઉપસ્થિત વિદ્વત પરિષ્ઠ એડવોકેટોની વધુમાં એવી રજૂઆત છે કે ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસ અપનાવવા માટે FAO-WHO દ્વારા ઘડવામાં આવેલી માર્ગદર્શિકાઓ માત્ર સલાહકારી પ્રકૃતિની છે અને તે કોઈ દેશ પર બંધનકર્તા નથી. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે આવી માર્ગદર્શિકાઓ પર દેશો દ્વારા તેમની સંબંધિત માર્ગદર્શિકાઓ ઘડતી વખતે વિચારણા કરવામાં આવે છે, જો કે, આવી માર્ગદર્શિકાઓની દરેક જરૂરિયાતને અપનાવવી તે સ્પેષિયલ છે, ફરજિયાત કે અનિવાર્ય નથી. અરજદારોના વિદ્વત પરિષ્ઠ એડવોકેટ ડૉ. ડી. કાનૂનગો અને ડૉ. પી. બાલકૃષ્ણન દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયો પર પણ આધાર રાખ્યો હતો. આ સંબંધમાં, પ્રતિવાદીઓના વિદ્વત એડવોકેટ જણાવ્યું છે કે ડૉ. ડી. કાનૂનગો ૨૦૧૧ માં તેમની નિવૃત્તિ સુધી પ્લાન્ટ પ્રોટેક્શન, ક્વોરેન્ટાઇન અને સ્ટોરેજ નિયામકાલયના CIB અને RC ના સચિવાલયમાં મેડિકલ ટોક્સિકોલોજીમાં નિષ્ણાત હતા અને રજિસ્ટ્રેશન કમિટીમાં મેડિકલ ટોક્સિકોલોજીના સભ્ય પણ હતા. ત્યારબાદ, નિવૃત્તિ પછી, તેમણે CIB અને RC માં સલાહકાર તરીકે કામ કર્યું. પ્રતિવાદીઓનો એવો કેસ છે કે ડૉ. ડી. કાનૂનગો નિર્ણય લેવાની એ પ્રક્રિયાનો ભાગ હતા જેમાં સિંગલ-બેચ એનાલિસિસ દ્વારા પ્રક્રિયાગત નમૂનાઓ મેળવવાના આધારે કેટલીક નોંધણીઓ મંજૂર કરવામાં આવી હતી. તે સમયે, ફાઇવ-બેચ એનાલિસિસ માટે તેમના દ્વારા કોઈ વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો ન હતો કે તેનો આગ્રહ રાખવામાં આવ્યો ન હતો, જેવો કે હવે અભિપ્રાય આપવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

૩૭. એ નોંધવું જરૂરી છે કે અધિનિયમની કલમ ૫ હેઠળ રચાયેલી રજિસ્ટ્રેશન કમિટીમાં

અધ્યક્ષ અને ભારતના ડ્રગ કંટ્રોલર અને ભારત સરકારના પ્લાન્ટ પ્રોટેક્શન એડવાઈઝર સહિત પાંચથી વધુ ન હોય તેવા સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે. સમિતિના તમામ સભ્યો વિષયના નિષ્ણાતો છે. એ વાત સાચી છે કે FAO-WHO દ્વારા જારી કરાયેલી સામાન્ય માર્ગદર્શિકાઓમાં ફાઈવ-બેચ એનાલિસિસ ટેસ્ટનું સૂચન કરવામાં આવ્યું હતું. અરજદારોના વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટે અન્ય દેશો દ્વારા આવી પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી છે તે દર્શાવતી સામગ્રી પણ રેકૉર્ડ પર મૂકી છે. એ વાત સાચી છે કે શરૂઆતમાં, જે સમિતિની રચના કરવામાં આવી હતી, એટલે કે ડૉ. સુશીલ સમિતિ, તેણે આવા પરીક્ષણો અપનાવવાની ભલામણ કરી હતી, પરંતુ ત્યારબાદ, જ્યારે રજૂઆતો મળી, ત્યારે સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ - રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા ઓપન હાઉસ બેઠક યોજવામાં આવી હતી અને અગાઉના નિર્ણયને (ડૉ. સુશીલ સમિતિના) સ્થગિત રાખવાનો અને આ મુદ્દાને ડૉ. શર્મા સમિતિને મોકલવાનો નિર્ણય લેવાયો હતો અને અંતે, સામાજિક પ્રતિવાદી રજિસ્ટ્રેશન કમિટી, જેમાં વિષયના નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થતો હતો, તેણે ડૉ. શર્મા સમિતિની ભલામણનો સ્વીકાર કર્યો છે. એ બાબતે વિવાદ થઈ શકે નહીં કે FAO-WHO ની માર્ગદર્શિકાઓ સામાન્ય અને ભલામણપાત્ર પ્રકૃતિની છે, અને ડૉ. ડી. કાનૂનગો અને ડૉ. પી. બાલકૃષ્ણન દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયો પણ તેવા જ છે. આવી સામાન્ય માર્ગદર્શિકાઓ અને અભિપ્રાયો કોઈ ચોક્કસ દેશમાં ફરજિયાતપણે લાગુ કરવા જરૂરી છે કે નહીં તેનો આધાર વૈધાનિક સમિતિમાં સમાવિષ્ટ વિષયના નિષ્ણાતો દ્વારા યોગ્ય વિચારમંથન અને તમામ પાસાઓની વિચારણા કર્યા પછી કરવામાં આવેલા મૂલ્યાંકન પર રહેલો છે. પ્રતિવાદીઓનો એવો પણ કેસ છે કે કોઈ પણ સમયે, ભારતમાં કોઈ પણ કીટનાશકની નોંધણી માટે આવી ફાઈવ-બેચ એનાલિસિસ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી નહોતી. તે બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, કયા ધોરણે અપનાવવા તે રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ નક્કી કરવાનું છે જેમાં વિષયના નિષ્ણાતોનો સમાવેશ થાય છે, પરંતુ માત્ર એટલા માટે કે કેટલીક ભલામણો કે અભિપ્રાયો રજિસ્ટ્રેશન

કમિટી દ્વારા સંપૂર્ણ રીતે સ્વીકારવામાં આવ્યા નથી, તે ભારતીય સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ દાખલ કરાયેલી આ અરજીમાં ન્યાયિક સમીક્ષાનો ઉપયોગ કરીને આવી માર્ગદર્શિકાઓમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનું કોઈ કારણ નથી. એ સુસ્થાપિત થયેલું છે કે આવા મુદ્દાઓ પર નિર્ણયો નિષ્ણાતો દ્વારા લેવાના હોય છે અને સામાન્ય રીતે આ કોર્ટ આવા નિર્ણયોમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં ધીમી હોય છે, સિવાય કે તેઓ કાયદા કે બંધારણીય જોગવાઈઓથી વિપરીત હોવાનું સ્પષ્ટપણે સાબિત ન થાય અથવા એવું સ્થાપિત ન થાય કે તેઓ મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે.

૩૮. પછીના અરજદાર ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી રજિસ્ટ્રેશન કમિટી પાસે અગાઉથી ઉપલબ્ધ ડેટા પર આધારિત છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં, એવું કહી શકાય નહીં કે પછીની નોંધણી માટેનો આવો ડેટા કાં તો સમાધાનકારી છે કે હળવો કરવામાં આવ્યો છે જેથી અરજદારોના કેસનો સ્વીકાર કરી શકાય. કીટનાશક અધિનિયમ, ૧૯૬૮ ની યોજના હેઠળ, ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી માટે અગાઉના અરજદાર દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા ડેટા પર કોઈ ગુપ્તતા નથી. અરજદારો દ્વારા લાગુ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવેલો ડેટા પ્રોટેક્શન અને ગુપ્તતાનો આધાર ગેરસમજણભર્યો છે. આ સંબંધમાં, ૨૦૦૯એસસીસી ઓનલાઇન દિલ્હી ૨૩૬૮ માં રિપોર્ટ થયેલ સિંજેન્ટા ઇન્ડિયા લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા કૃષિ અને સહકાર વિભાગ અને અન્ય ના કેસમાં દિલ્હી હાઇકોર્ટની ડિવિઝન બેંચના ચુકાદાનો ઉપયોગી સંદર્ભ લઈ શકાય છે. વધુમાં, (૨૦૧૧) ૧ SCC ૬૪૦ માં રિપોર્ટ થયેલ બજાજ હિન્દુસ્તાન લિમિટેડ વિરુદ્ધ સર શાદી લાલ એન્ટરપ્રાઇઝીસ લિમિટેડ અને અન્ય ના કેસના ચુકાદામાં, જેનો સુસંગત અંશ અગાઉથી જ ઉપર ટાંકવામાં આવ્યો છે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નિષ્ણાતોના અભિપ્રાયના આધારે લેવામાં આવેલા નીતિગત નિર્ણયોમાં ન્યાયિક સમીક્ષા દ્વારા હસ્તક્ષેપના ક્ષેત્રની તપાસ કરી છે. ઉપરોક્ત ચુકાદામાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠેરવ્યું છે કે આવા

વહીવટી નિર્ણયોમાં સામાન્ય રીતે હસ્તક્ષેપ કરવાનો હોતો નથી અને આવી બાબતોમાં હસ્તક્ષેપનું ક્ષેત્ર સંકુચિત મર્યાદામાં હોય છે, જેમ કે જ્યાં કાયદાકીય કે બંધારણીય જોગવાઈનું ઉદ્ધંધન થતું હોય અથવા વેડન્સબરી અર્થમાં મનસ્વીતા હોય.

૩૯. AIR ૧૯૯૦ SC ૧૨૭૭ માં રિપોર્ટ થયેલ મેસર્સ શ્રી સીતારામ સુગર કો. લિમિટેડ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૧૯૯૬) ૯ SCC ૭૦૯ માં રિપોર્ટ થયેલ ટાટા આયર્ન એન્ડ સ્ટીલ કો. લિમિટેડ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૧૯૯૭) ૭ SCC ૫૯૨ માં રિપોર્ટ થયેલ M.P. ઓઈલ એક્સટ્રેક્શન અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. અને અન્ય, અને (૨૦૦૮) ૨ SCC ૬૭૨ માં રિપોર્ટ થયેલ દિલ્લી ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી અને અન્ય વિરુદ્ધ જોઈન્ટ એક્શન કમિટી, એલોટી ઓફ SFS ફ્લેટ્સ અને અન્ય ના નિર્ણયો પણ પ્રતિવાદીઓના કેસને સમર્થન આપે છે.

૪૦. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, એવું કહી શકાય નહીં કે કીટનાશકની નોંધણી માટે ઘડવામાં આવેલી આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓમાં ધોરણો હળવા કરવામાં આવ્યા છે, જે માનવજાત અને પ્રાણીઓની અસરકારકતા અને સુરક્ષાને અસર કરે છે.

૪૧. અરજદારો વતી વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ એ કીટનાશકની નોંધણીના હેતુ માટે તેની પોતાની પ્રક્રિયાને નિયંત્રિત કરવા માટે અધિનિયમની યોજના હેઠળની એક સત્તાધિકારી છે, જો કે, રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ સ્વતંત્ર રીતે કાર્ય કર્યું નથી અને કેન્દ્ર સરકારના કહેવાથી અને તેના નિર્દેશો પર કાર્ય કર્યું છે. વિદ્વત પરિષ્ઠ એડવોકેટ શ્રી પી. ચિદમ્બરમે, ઉપરોક્ત મુદ્દા પરની તેમની દલીલના સમર્થનમાં, (૨૦૧૧) ૫ SCC ૪૩૫ માં રિપોર્ટ થયેલ જોઈન્ટ એક્શન કમિટી ઓફ એર લાઈન પાર્થલટ્સ એસોસિએશન ઓફ ઇન્ડિયા (ALPAI) અને અન્ય વિરુદ્ધ ડાયરેક્ટર

જનરલ ઓફ સિવિલ એવિએશન અને અન્ય ના કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો છે, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠેરવ્યું છે કે જે સત્તાધિકારીને કાયદા હેઠળ સત્તા સોંપવામાં આવી છે તેણે જ તેના વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે અને આદેશ પસાર કરી શકે છે અને અન્ય કોઈ વ્યક્તિ, પરિષ્ક સત્તાધિકારી પણ વૈધાનિક સત્તાધિકારીના કામકાજમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકતી નથી. જવાબી દલીલમાં, વિદ્વત પરિષ્ક એડવોકેટ શ્રી મિહિર જોશીએ (૨૦૦૯) ૩ SCC ૬૩૪ માં રિપોર્ટ થયેલ ઉત્તર પ્રદેશ સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન વિરુદ્ધ આસિસ્ટન્ટ કમિશનર ઓફ પોલીસ (ટ્રાફિક) દિલ્હી ના કેસના સદર મુદ્દા પરના ચુકાદા પર પણ આધાર રાખ્યો હતો. સદર ચુકાદાનો ફરો ૨૮ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૨૮. એવો નિર્દેશ કે કોઈપણ ભંગને પરમિટની શરતોના ઉલ્લંઘન તરીકે ગણવામાં આવશે જેના પરિણામે પરમિટનું નિલંબન/રદ થવું અને વાહન જપ્ત થઈ શકે છે, તેને અધિનિયમની જોગવાઈઓના પ્રકાશમાં વાંચવું જોઈએ નહીં કે તેનાથી બહાર. આ કોર્ટ સદર નિર્દેશ જારી કરતી વખતે એવા વ્યક્તિ પર વૈધાનિક સત્તા સોંપી શકી ન હોત અને વાસ્તવમાં સોંપી નથી કે જેની પાસે કાયદા હેઠળ આવી કોઈ સત્તા નહોતી. ક્ષેત્રાધિકાર વિના સત્તાધિકારી દ્વારા પસાર કરાયેલો આદેશ, એ બિનઅસરકારક રહેશે. તેથી, એવું માની લેવું અયોગ્ય રહેશે કે આ કોર્ટ એવી સત્તાધિકારી પર ક્ષેત્રાધિકાર સોંપશે કે જેનો આદેશ બિનઅસરકારક અને આમ, કાયદાની નજરમાં અસ્તિત્વ વિનાનો હશે."

૪૨. અરજદારોના વિદ્વત પરિષ્ક એડવોકેટોએ, તેમની ઉપરોક્ત રજૂઆતને પુષ્ટિ આપવા માટે, ભારત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલા તારીખ ૨૭.૧૦.૨૦૧૫ ના પત્રનો સંદર્ભ આપ્યો છે. બીજી તરફ, પ્રતિવાદીઓનો એવો કેસ છે કે સરકાર દ્વારા મોકલવામાં આવેલા

પત્રો એ કેન્દ્ર સરકારની નીતિઓની માત્ર વાતચીત છે અને તે અધિનિયમની યોજના હેઠળ રજિસ્ટ્રેશન કમિટીને સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓમાં કોઈ પણ રીતે હસ્તક્ષેપ કરતા નથી.

૪૩. આ સંબંધમાં એ નોંધવું જરૂરી છે કે, આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા દ્વારા, રજિસ્ટ્રેશન કમિટીએ માત્ર એ જ ડેટા નિર્ધારિત કર્યો છે જે TIM v/s FI અથવા TIM v/s FIM શ્રેણી હેઠળ નોંધણી માંગતા નોંધણીકર્તા દ્વારા રજૂ કરવાનો રહેશે, જેનો ઉપયોગ અન્ય નોંધણીકર્તા માટે કરવામાં આવશે. સરકાર દ્વારા કરવામાં આવેલા પત્રવ્યવહારો માત્ર નીતિગત નિર્ણયોના સૂચક છે જે લેવા માટે તે હકદાર છે પરંતુ સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા લેવા જરૂરી હોય તેવા નિર્ણયોના સંદર્ભમાં નહીં. એ પણ નોંધવું જરૂરી છે કે, અધિનિયમની યોજના હેઠળ, કેન્દ્ર સરકારને વહીવટમાંથી ઉદ્ભવતા તકનીકી મામલાઓ પર કેન્દ્રીય અને રાજ્ય સરકારોને સલાહ આપવા અને અધિનિયમ દ્વારા અને તેના હેઠળ બોર્ડને સોંપાયેલા અન્ય કાર્યો કરવા માટે સેન્ટ્રલ ઇન્સેક્ટીસાઈડ્સ બોર્ડની રચના કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. અધિનિયમની કલમ ૪(૨) એ બાબતોની ગણતરી કરે છે જેના પર બોર્ડ સલાહ આપશે. બોર્ડમાં ભારત સરકારના પ્લાન્ટ પ્રોટેક્શન એડવાઈઝર અને કૃષિ વિભાગના સચિવ, જેઓ હોદ્દાની રૂએ સભ્ય પણ છે, સહિત અનેક સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે. વધુમાં, સ્પેશિયલ સિવિલ અરજીઓ નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧, ૭૯૨૮/૨૦૧૧ અને સંલગ્ન બાબતોમાં આ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના આદેશમાં ભારત સરકારને યોગ્ય માર્ગદર્શિકાઓ ઘડવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે. તારીખ ૨૭.૧૦.૨૦૧૫ નો પત્ર કૃષિ અને સહકાર વિભાગ દ્વારા આ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના વચગાળાના આદેશના પાલનમાં લખવામાં આવ્યો છે. વધુમાં, તારીખ ૨૭.૧૦.૨૦૧૫ નો પત્ર પણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે ભારત સરકારના કૃષિ અને સહકાર વિભાગે રજિસ્ટ્રેશન કમિટીને જ "TIM

v/s FI" નામના નોંધણીની નવી શ્રેણી હેઠળ ટેકનિકલની નોંધણી કર્યા વિના આયાત માટે નોંધાયેલા ફોર્મ્યુલેશન (FI) માં સમાવિષ્ટ ટેકનિકલ સ્પેશી ઉત્પાદક (TIM) માટેની ડેટા જરૂરિયાત નક્કી કરવા વિનંતી કરી છે. વધુમાં એવું જણાવાયું છે કે ટેકનિકલ સ્પેશી ઉત્પાદન (TIM) ની નોંધણી ઈચ્છતા કોઈપણ અરજદારે શેલ્ફ લાઈફ અને પેકેજિંગનો બ્રિજિંગ ડેટા અને રજિસ્ટ્રેશન કમિટી યોગ્ય પણ ગણે તેવો અન્ય કોઈ ડેટા પણ સબમિટ કરવો પડશે અને જેમાં ભારતમાં પરીક્ષણોના આધારે બાયો-અસરકારકતા અને ઝેરીતા પરનો ડેટા અને ટેકનિકલ ગ્રેડ પેસ્ટીસાઈડ્સની રાસાયણિક સરખામણીનો સમાવેશ થઈ શકે છે. અંતે, એ જોવાનું રહેશે કે સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટી જે કાયદા હેઠળ સશક્ત છે, તેણે માર્ગદર્શિકાઓને મંજૂરી આપી છે અને ભારત સરકાર/કૃષિ અને સહકાર વિભાગ દ્વારા આ કોર્ટના નિર્દેશોના પાલનમાં મોકલવામાં આવેલા પત્રોને ધ્યાનમાં રાખીને જે અગાઉ તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના આદેશમાં ભારત સરકારને જારી કરવામાં આવ્યા હતા, એવું કહી શકાય નહીં કે સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ સક્ષમ સત્તાધિકારીને માર્ગદર્શિકાના સ્વરૂપમાં આવી ડેટા જરૂરિયાત જારી કરવા માટે સરકાર દ્વારા નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે. તારીખ ૦૫.૦૯.૨૦૧૩ ના આદેશ અને તારીખ ૨૭.૧૦.૨૦૧૫ ના પત્ર પોતે જ ધ્યાનમાં લેતાં જે દાખલ કરવામાં આવેલી નવી પ્રકારની નોંધણીઓ માટે ડેટા જરૂરિયાત નક્કી કરવા પ્રતિવાદી નંબર ૨ ને નિર્દેશ આપે છે, અમારો એવો મત છે કે માર્ગદર્શિકાઓ માત્ર રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા જ ઘડવામાં આવી છે અને મંજૂર કરવામાં આવી છે. આ સંબંધમાં અરજદારોના વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા ચુકાદાઓ તેમના કેસને સમર્થન આપવા માટે કોઈ સહાય આપશે નહીં. જેમ કે, અમે અરજદારો વતી રજૂ કરવામાં આવેલી ઉક્ત દલીલને પણ ફગાવી દઈએ છીએ.

જજ. પ્રતિવાદીઓ વતી, એક ચોક્કસ દલીલ ઉઠાવવામાં આવી છે જેમાં જણાવાયું છે કે

અરજદારો વ્યવસાયમાં હરીફો છે અને તેમના વ્યાપારી હિત સિવાય, માંગવામાં આવેલી રાહતો માટે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ અરજી દાખલ કરવા માટે તેમનો અન્ય કોઈ હિત સંબંધ નથી. પ્રતિવાદીઓનો વધુમાં એવો પણ કેસ છે કે, અરજદારોના કોઈ કાયદાકીય કે મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન ન થયું હોવાથી, માંગ્યા મુજબની રાહતો માટે અરજી દાખલ કરવા માટે તેમની પાસે કોઈ લોકસ-સ્ટેન્ડી નથી. તેમનો એવો કેસ છે કે, અરજદારો કીટનાશકોના આયાતકારો છે અને તેઓ ભારતીય ઉત્પાદકો સાથે સીધી સ્પર્ધામાં છે જેઓ કૃષિ ક્ષેત્રને ખૂબ જ સ્પર્ધાત્મક ભાવે કીટનાશકો પૂરા પાડવા માટે સક્ષમ બનશે. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે આ અરજી કાં તો બજારમાં તેમની એકાધિકારશાહી ચાલુ રાખવા માટે અથવા હરીફાઈ ઘટાડવા માટે દાખલ કરવામાં આવી છે જેથી તેઓ ઉંચા ભાવે પોતાના કીટનાશકોનું વેચાણ ચાલુ રાખી શકે. આમ, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અરજદારો માત્ર ગુણદોષ પર જ કેસ બનાવવામાં નિષ્ફળ ગયા નથી, પરંતુ અરજદારો આ કોર્ટનો સંપર્ક કરવા માટે "વ્યથિત વ્યક્તિઓ" ન હોવાના આધારે જ આ અરજી રદ કરવાને પાત્ર છે. તેમના કેસના સમર્થનમાં, (૧૯૭૬) ૧ SCC ૬૭૧ માં રિપોર્ટ થયેલ જશભાઈ મોતીભાઈ દેસાઈ વિરુદ્ધ રોશન કુમાર, હાજી બશીર અહમદ અને અન્ય ના કેસના ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

૪૫. પ્રતિવાદીઓની સદર દલીલના જવાબમાં, અરજદારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વત વરિષ્ઠ એડવોકેટોએ રજૂઆત કરી હતી કે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણીના હેતુ માટે અરજદારો દ્વારા પૂરો પાડવામાં આવેલ ડેટા ગુપ્ત છે અને તેને મેળવવા માટે તેઓએ પુષ્કળ નાણાં અને પ્રયત્નો ખર્ચ્યા છે, જેથી સ્વદેશી ઉત્પાદકોના ટેકનિકલની નોંધણીના હેતુ માટે તેનો ઉપયોગ કરી શકાય નહીં. તેમનો એવો કેસ છે કે જ્યાં સુધી પૂરો પાડવામાં આવેલ ગુપ્ત ડેટા આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા મુજબ ઉપયોગમાં લેવાઈ રહ્યો છે, જેથી તૃતીય પક્ષકારોને ટેકનિકલની નોંધણીના હેતુ માટે આવા ડેટા પર આધાર રાખવાની મંજૂરી આપી શકાય,

તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે અરજદારો પાસે માંગવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ સાથે અરજી દાખલ કરવાનો લોકસ-સ્ટેન્ડી નથી. અરજદારોનો એવો પણ કેસ છે કે પ્રથમ અરજદાર-કંપની અને અન્ય અરજદારો નિયમનકારી વ્યવસ્થાના યોગ્ય વહીવટ સાથે સંકળાયેલા છે જે તેમને સીધી રીતે અસર કરે છે, જેથી તેઓ તેને પડકારવા માટે હકદાર છે. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે જો નોંધાયેલ કોઈપણ કીટનાશક કાયદા હેઠળ ધારણા કર્યા મુજબના જરૂરી ધોરણો જાળવતું નથી, તો સરકારને અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને તેમના વેચાણ પર પ્રતિબંધ મૂકવાની સત્તા છે. જેમ કે, હળવા કરેલા ધોરણો/વિશિષ્ટતાઓના આધારે તૃતીય પક્ષની અરજીની કોઈપણ નોંધણીના પરિણામે આવા કીટનાશકના વેચાણ પર પ્રતિબંધ આવી શકે છે, તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે અરજદારો પાસે તેને પડકારવાનો કોઈ લોકસ-સ્ટેન્ડી નથી.

૪૬. અરજદારોએ એવા ખ્યાલ પર અરજી દાખલ કરી છે કે અંતર્નિહિત ફોર્મ્યુલેશનમાં ટેકનિકલ ધરાવતો ડેટા, જે તેમના ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણીના હેતુ માટે તેમના દ્વારા પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે તે ગુપ્ત છે અને તે મોટી રકમનો ખર્ચ કર્યા પછી જનરેટ કરવામાં આવ્યો છે, જેથી તેને અધિનિયમની કલમ ૯(૪) હેઠળ ટેકનિકલની નોંધણીના હેતુ માટે ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં. એ નોંધવું જરૂરી છે કે, અનુસૂચિમાં દર્શાવ્યા મુજબના કીટનાશકો, જેની સાથે વર્તમાન નોંધણીઓ સંકળાયેલી છે, તે જેનરિક છે. આવા દરેક કીટનાશક માટે એક કરતાં વધુ નોંધણી થઈ શકે છે. ઉત્પાદન માટે પણ, કોઈ નિયંત્રણ નથી, પરંતુ ઉત્પાદકોએ નોંધણીના હેતુ માટે જરૂરી શરતોનું પાલન કરવું પડશે. અધિનિયમની યોજના હેઠળ, અરજદારો દ્વારા દલીલ કરાયા મુજબનો આવો કોઈ ગુપ્ત ડેટા નથી. આવી દલીલ સંપૂર્ણપણે ગેરસમજણભરી છે. અધિનિયમની કલમ ૯(૪) હેઠળ, જ્યાં કોઈપણ વ્યક્તિની અરજી પર કીટનાશકની નોંધણી કરવામાં આવી હોય, ત્યાં તેવા કીટનાશકની આયાત કે ઉત્પાદન કરવા ઈચ્છતી અથવા તેના આયાત કે

ઉત્પાદનના વ્યવસાયમાં રોકાયેલી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ, અરજી દ્વારા, નોંધણી માટે અરજી કરી શકે છે. તેના પર વિચાર કરી શકાય છે અને તેવો નોંધણીકર્તા જે શરતો પર અગાઉની અરજી પર મૂળ રીતે કીટનાશક નોંધાયેલું હતું તે જ શરતો પર નોંધણી અને તે સંબંધિત નોંધણી પ્રમાણપત્ર મેળવવા માટે હકદાર રહેશે. સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ માં પ્રતિવાદીઓ તરીકે અરજદારો વતી અગાઉ દાખલ કરાયેલા જવાબમાં, એ સ્પષ્ટપણે સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી માંગતી વખતે અરજદારોએ ટેકનિકલને લગતો સમગ્ર ડેટા પણ સબમિટ કરવો જરૂરી છે. અધિનિયમની યોજના હેઠળ, જો ટેકનિકલ માટે ફોર્મ્યુલેશનમાં સમાવિષ્ટ આવા ડેટાને પછીના અરજદારના ટેકનિકલની નોંધણીના હેતુ માટે આધારરેખા તરીકે લેવામાં આવે છે, તો સત્તાધિકારીઓ માટે અધિનિયમની યોજના હેઠળ આવા ટેકનિકલની નોંધણી કરવાનું હંમેશા ખુલ્લું છે. જ્યારે અધિનિયમમાં જ આવી જોગવાઈ હોય, ત્યારે માત્ર એવો આક્ષેપ કરવો કે પૂરો પાડવામાં આવેલ ડેટા ગુપ્ત છે અને તે પુષ્કળ રકમ ખર્ચાને નોંધાયેલ છે, તે પછીની નોંધણીને પડકારવાનો મુદ્દો જ નથી. જ્યારે અરજદારો અગાઉથી જ ફોર્મ્યુલેશન માટે નોંધણી ધરાવે છે, ત્યારે પ્રતિવાદી-સત્તાધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાના આધારે, ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અરજી દ્વારા આ કોર્ટ સમક્ષ વિરોધ કરવા માટે કોઈ કાયદાકીય કે બંધારણીય અધિકારોનું ઉદ્ધંધન થતું નથી. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ભારતીય સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(g) અને ૧૪ હેઠળ ગેરંટી આપવામાં આવેલા અરજદારોના અધિકારોને અસર થાય છે. કેસને જેમ છે તેમ સ્વીકારવા છતાં પણ, ભારતીય સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(g) અથવા ૧૪ હેઠળ ગેરંટી આપવામાં આવેલો અરજદારોનો કોઈ અધિકાર પ્રભાવિત થતો નથી. અધિનિયમ અને તેના હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોની યોજના હેઠળ, તે જ કીટનાશકની નોંધણી માંગવા માટે બહુવિધ અરજદારો માટે માર્ગ ખુલ્લો છે અને જંતુનાશકોના ઉત્પાદન કે આયાત પર કોઈ નિયંત્રણના અભાવે, એવું કહી શકાય નહીં કે મૂળ/અગાઉના

અરજદાર દ્વારા પૂરો પાડવામાં આવેલ અંતર્નિહિત ડેટા ગુપ્ત છે, અને આ કોર્ટ સમક્ષ રિટ અરજી દ્વારા મુદ્દાને વિરોધ કરવા માટે તૃતીય પક્ષના અરજદાર દ્વારા તેનો ઉપયોગ કરી શકાય નહીં. સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ રજિસ્ટ્રેશન કમિટી દ્વારા પછીના અરજદારની નોંધણીના હેતુ માટે જારી કરાયેલી આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકા, કીટનાશક અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ અથવા અન્યથા તેમના અધિકારોનું ઉદ્ધંધન થવાના આધારે તેને પડકારવા માટે અરજદારોને કોઈ અધિકાર આપશે નહીં.

૪૭. "વ્યથિત વ્યક્તિ"ની વિભાવના પર માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા AIR ૨૦૧૩ SC ૫૮ માં રિપોર્ટ થયેલ આયુબખાન નુરખાન પઠાણ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય ના કેસમાં વિગતવાર વિચારણા કરવામાં આવી છે. લોકસ-સ્ટેન્ડીની વિભાવનાની તપાસ કરતી વખતે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠેરવ્યું છે કે માત્ર એ જ વ્યક્તિ કે જેને કાનૂની ઈજા થઈ છે અથવા ભોગવી રહી છે તે કાયદાની અદાલતમાં કાર્ય/કારવાઈ કે આદેશ વગેરેને પડકારી શકે છે. ઉપરોક્ત કેસમાં, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની રિટ અરજી કાયદાકીય કે કાનૂની અધિકારના અમલ માટે અથવા જ્યારે અપીલકર્તા દ્વારા એવી ફરિયાદ કરવામાં આવે કે સત્તાધિકારીઓ તરફથી કાયદાકીય ફરજનો ભંગ થયો છે ત્યારે જ જાળવણીપાત્ર છે. ચુકાદાના ફક્ત ૭, ૮ અને ૯ માં સમાવિષ્ટ સુસંગત ભાગો નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૭. આ એક સુસ્થાપિત કાનૂની સિદ્ધાંત છે કે અજાણી વ્યક્તિને કોઈપણ કાર્યવાહીમાં દખલગીરી કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં, સિવાય કે તે સત્તાધિકારી/અદાલતને સંતોષ આપે કે તે વ્યથિત વ્યક્તિઓની શ્રેણીમાં આવે છે.

માત્ર એ જ વ્યક્તિ કે જેને કાનૂની ઈજા થઈ છે અથવા ભોગવી રહી છે તે કાયદાની અદાલતમાં કાર્ય/કારવાઈ/આદેશ વગેરેને પડકારી શકે છે.

સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની રિટ અરજી કાં તો કાયદાકીય કે કાનૂની અધિકારના અમલ માટે, અથવા જ્યારે અપીલકર્તા દ્વારા એવી ફરિયાદ કરવામાં આવે કે સત્તાધિકારીઓ તરફથી કાયદાકીય ફરજનો ભંગ થયો છે ત્યારે જ જાળવણીપાત્ર છે. તેથી, અમલીકરણ માટે અદાલતી રીતે લાગુ કરી શકાય તેવો અધિકાર ઉપલબ્ધ હોવો જોઈએ, જેના આધારે રિટ અધિકારક્ષેત્રનો આશરો લેવામાં આવે છે. અદાલત અલબત્ત, કોઈ વ્યક્તિના કહેવાથી તેના રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને જાહેર સંસ્થા દ્વારા કાયદાકીય ફરજના પાલનનો અમલ કરાવી શકે છે, શરતે કે આવી વ્યક્તિ અદાલતને સંતોષ આપે કે તેની પાસે આવા પાલનનો આગ્રહ રાખવાનો કાનૂની અધિકાર છે. આવા અધિકારનું અસ્તિત્વ અદાલતોના રિટ અધિકારક્ષેત્રને આહ્વાન કરવા માટેની પૂર્વશરત છે. આવા અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં એ નિહિત છે કે, માંગવામાં આવેલી રાહત કાનૂની અધિકારનો અમલ કરાવવા માટેની જ હોવી જોઈએ. વાસ્તવમાં, આવા અધિકારનું અસ્તિત્વ, અદાલત દ્વારા ઉક્ત અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગનો પાયો છે. જે કાનૂની અધિકારનો અમલ કરાવી શકાય છે તે સામાન્ય રીતે અપીલકર્તાનો પોતાનો અધિકાર હોવો જોઈએ, જે આવા અધિકારના ભંગની ફરિયાદ કરે છે અને તે અંગેની રાહત માટે અદાલતનો સંપર્ક કરે છે. (જુઓ: ઓરિસ્સા રાજ્ય વિરુદ્ધ મદન ગોપાલ રંગટા, AIR ૧૯૫૨ SC ૧૨; સગીર અહમદ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુ.પી. રાજ્ય, AIR ૧૯૫૪ SC ૭૨૮; કલકત્તા ગેસ કંપની (પ્રોપ્રાયટરી) લિમિટેડ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, AIR ૧૯૬૨ SC ૧૦૪૪; રાજેન્દ્ર સિંહ વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, AIR ૧૯૯૬ SC ૨૭૩૬: (૧૯૯૬ AIR SCW ૩૪૨૪); અને તમિલનાડુ મર્કેન્ટાઈલ બેંક શેરહોલ્ડર્સ વેલફેર એસોસિએશન (૨) વિરુદ્ધ એસ.સી. સેકર અને અન્ય, (૨૦૦૯) ૨ SCC ૭૮૪).

૮. "કાનૂની અધિકાર" એટલે કાનૂની નિયમોમાંથી ઉદ્ભવતો હક. આમ, તેને કાયદાના શાસન દ્વારા વ્યક્તિને આપવામાં આવેલો લાભ અથવા ફાયદો તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરી શકાય. "વ્યથિત વ્યક્તિ" શબ્દપ્રયોગમાં એવી વ્યક્તિનો સમાવેશ થતો નથી જે માનસિક કે કાલ્પનિક ઈજાથી પીડાય છે; તેથી વ્યથિત વ્યક્તિ, અનિવાર્યપણે એવી જ હોવી જોઈએ, જેના અધિકાર કે હિતને પ્રતિકૂળ અસર થઈ હોય કે જોખમમાં મુકાયું હોય. (જુઓ: શાંતિ કુમાર આર. ચાનજી વિરુદ્ધ હોમ ઈન્સ્યોરન્સ કો. ઓફ ન્યુ યોર્ક, AIR ૧૯૭૪ SC ૧૭૧૯; અને રાજસ્થાન રાજ્ય અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય, AIR ૧૯૭૭ SC ૧૩૬૧).

૯. આનંદ શરદચંદ્ર ઓકા વિરુદ્ધ મુંબઈ યુનિવર્સિટી, AIR ૨૦૦૮ SC ૧૨૮૯: (૨૦૦૮ AIR SCW ૧૩૩૬) માં, આ અદાલત દ્વારા સમાન વલણ અપનાવવામાં આવ્યું હતું, જેમાં અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે, જો રાહત દાવા કરતી વ્યક્તિ જરૂરિયાત મુજબ પાત્ર નથી, તો પછી અન્ય વ્યક્તિઓની ચૂંટણી કે પસંદગી અંગે તેને વ્યથિત વ્યક્તિ કહી શકાય નહીં."

૪૮. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને, વર્તમાન કેસના તથ્યો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતાં, એવું કહી શકાય નહીં કે અરજદારોના કોઈ અધિકારનું, કાં તો કાયદાકીય અથવા બંધારણીય યોજના હેઠળ ગેરંટી આપવામાં આવેલા અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું છે. ઉપર સંદર્ભિત ચુકાદામાં સ્થાપિત સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને, અમે એવા મતના છીએ કે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રાહત માંગતી આ કોર્ટ સમક્ષ વર્તમાન અરજી દાખલ કરવા માટે અરજદારો પાસે કોઈ લોકસ-સ્ટેન્ડી નથી. અધિનિયમની યોજના હેઠળ અરજીઓની નોંધણીના હેતુ માટે નીતિ અને માર્ગદર્શિકા શું હોવી જોઈએ તે પ્રાથમિક રીતે સરકાર અને નોંધણી કરનાર સત્તાધિકારીને સ્પર્શતી બાબત છે અને તે કીટનાશકો/ફોર્મ્યુલેશનની નોંધણી ધરાવતા અરજદારો જેવા

તૃતીય પક્ષોના આદેશ પર હોઈ શકે નહીં.

૪૯. માંગવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ સાથે અરજદારો પાસે આ કોર્ટ સમક્ષ આવવાનો કોઈ લોકસ-સ્ટેન્ડી નથી તેવા પ્રતિવાદીઓના દાવો બચાવવા માટે, અરજદારો વતી, અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપીને એક પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. એ વાત સાચી છે કે અધિનિયમની કલમ ૨૭ જાહેર સલામતી વગેરેના કારણોસર પ્રતિફૂળ નોટિસમાં આવે ત્યારે કીટનાશકના વેચાણ પર પ્રતિબંધ મૂકવાની સરકારને સત્તા આપે છે. જો કે, અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ ધારણા કર્યા મુજબ ભવિષ્યમાં સંભવિત પ્રતિબંધ, આ તબક્કે આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાને અમાન્ય ઠેરવવાની માંગ કરવાનો અરજદારોને કોઈ અધિકાર આપશે નહીં. વધુમાં, જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ, વેચાણ પર પ્રતિબંધ મૂકતો આદેશ ચોક્કસ ઉત્પાદક કે આયાતકાર દ્વારા કીટનાશકના ચોક્કસ બેચ કે બેચો સુધી મર્યાદિત કરી શકાય છે, જો કોઈ તૃતીય પક્ષ નોંધણી ધારક કોઈપણ જોગવાઈઓનું ઉદ્બંધન કરે છે, તો કીટનાશકના વેચાણ પર પ્રતિબંધ મૂકતો કોઈ સામાન્ય આદેશ હોઈ શકે નહીં. કલમ ૨૭ ની જોગવાઈઓને લાગુ કરીને પણ, અમે એવા મતના છીએ કે અરજદારોને માંગ્યા મુજબની રાહતો માંગવા માટે અત્યાર સુધી "વ્યથિત વ્યક્તિઓ" તરીકે ગણાવી શકાય નહીં. કારણ કે અરજદારો આક્ષેપિત માર્ગદર્શિકાઓથી અસરગ્રસ્ત પક્ષકારો નથી અને તેમના કાયદાકીય કે મૂળભૂત અધિકારોના કોઈ ઉદ્બંધનના અભાવે, પ્રતિવાદીઓની એ દલીલમાં અમને બળ જણાય છે કે માંગવામાં આવેલી રાહતો માટે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ આ અરજી દાખલ કરવા માટે અરજદારો પાસે કોઈ લોકસ-સ્ટેન્ડી નથી.

૫૦. ઉપરોક્ત કારણોસર, ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબના ગુણદોષ સિવાય, અમે સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૬૪૬૨/૨૦૧૬ માં દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીને એ આધારે પણ રદ કરીએ છીએ કે અરજદારો પાસે માંગ્યા મુજબની રાહતો માટે તે દાખલ કરવાનો કોઈ લોકસ-સ્ટેન્ડી નથી. તદનુસાર અરજી રદ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ

નથી.

૫૧. સ્પેશિયલ સિવિલ અરજીઓ નંબર ૨૫૩૦/૨૦૧૧ અને ૭૯૨૮/૨૦૧૧ નિષ્ફળ બનવાને કારણે રદ કરવામાં આવે છે. સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ ને નિર્દેશો માંગતી સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી નંબર ૧૭૬૬૨/૨૦૧૪ નો નિકાલ પણ સામાજિક પ્રતિવાદી ૨ ને હાલમાં અમલમાં હોય તેવી માર્ગદર્શિકા મુજબ બિસપાયરીબેક સોડિયમ ટેક્નિકલ ગ્રેડ કીટનાશકના સ્વદેશી ઉત્પાદનની નોંધણી માટે અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી(ઓ) પર આગળના પગલાં લેવાના નિર્દેશ સાથે કરવામાં આવે છે. જો ઉક્ત અરજી(ઓ) આજની તારીખે પણ બાકી હોય, તો તેનો નિકાલ સામાજિક પ્રતિવાદી નંબર ૨ દ્વારા વહેલામાં વહેલી તકે, બને ત્યાં સુધી આજથી બે મહિનાના સમયગાળામાં કરવાનો રહેશે.

૫૨. જ્યાં સુધી લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ્સ નંબર ૪૦૪/૨૦૧૬, ૪૦૫/૨૦૧૬ અને ૬૨૨/૨૦૧૬ નો સવાલ છે, તેઓ સ્પેશિયલ સિવિલ અરજીઓ પેનિંગ હોય તે દરમિયાનના વચગાળાના આદેશો સામે નિર્દેશિત છે. હવે, સ્પેશિયલ સિવિલ અરજીના નિકાલને ધ્યાનમાં રાખીને, ઉક્ત લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ્સ નિષ્ફળ બની છે. તે નિષ્ફળ બનવાને કારણે રદ કરવામાં આવે છે.

૫૩. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ્સ અને સ્પેશિયલ સિવિલ અરજીઓમાં જોડાયેલી સિવિલ અરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવશે.

એસડી/-

(આર.સુભાષ રેડ્ડી, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ)

એસડી/-

(વિપુલ એમ. પંચોલી, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.